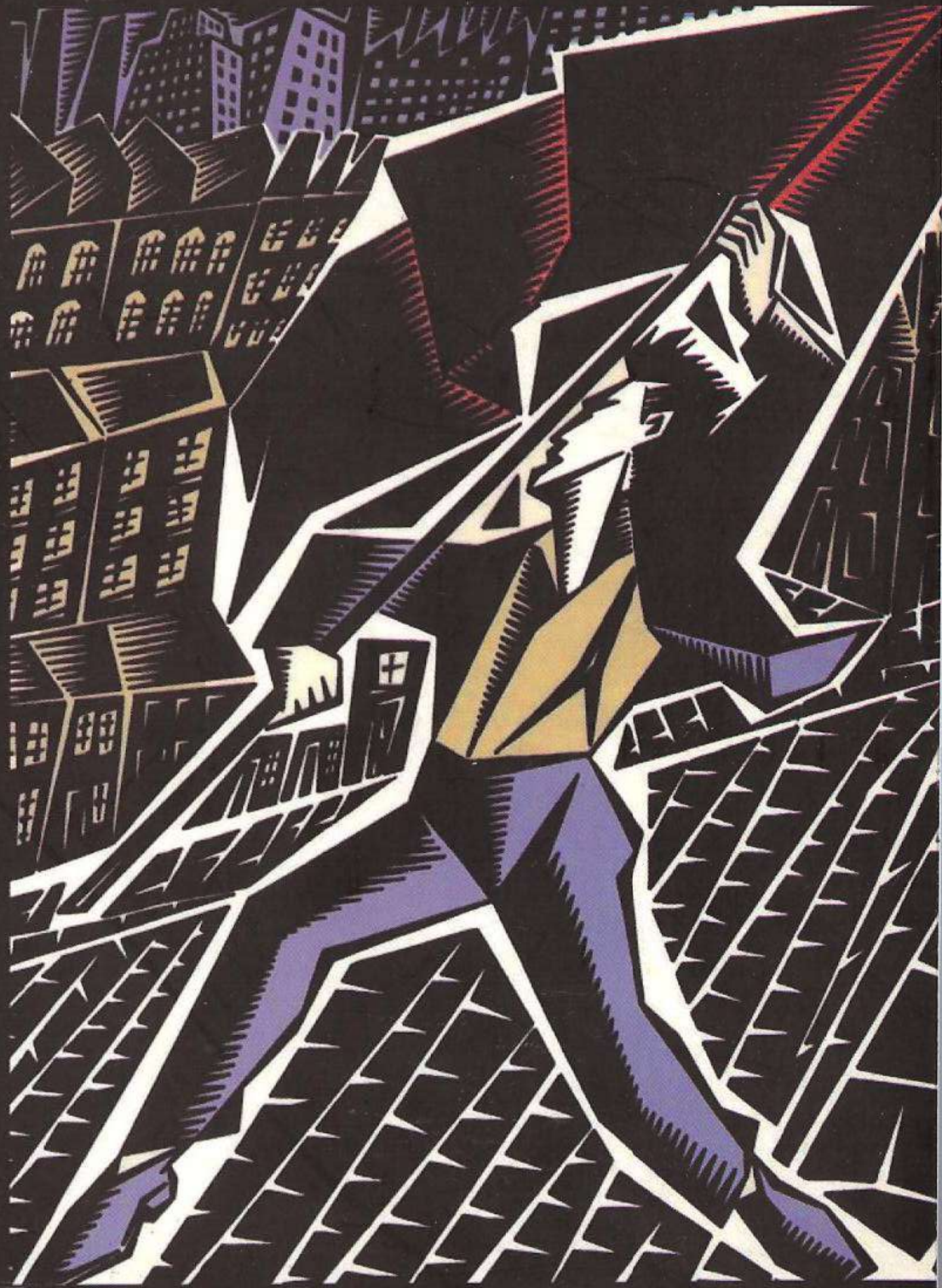

ΑΝΑΡΧΙΣΤΑΣ

CLIFFORD HARPER

Μετάφραση ΚΩΣΤΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΙΑΔΗΣ

Εικονογραφημένος οδηγός
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΛΟΓΗ

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

Τίτλος πρωτότυπου: *ANARCHY - A Graphic Guide*
Camden Press Ltd, 1987

Copyright κειμένου & εικονογράφησης: Clifford Harper
Copyright για την ελληνική έκδοση: ΕΠΙΛΟΓΗ 1989

Lettering-σελιδοποίηση: Στεφανία Αβραμίδου
Εκτύπωση: "Αιθογραφία"
Βιβλιοδεσία: Γ. Δεληδημητρίου
Μακέτα εξωφύλλου: Γ. Αβραμίδης

Μετάφραση: Κώστας Δεσποινιάδης

ISBN 978 960 8097 68 1

ΕΠΙΛΟΓΗ

εκδόσεις με έδρα την Θεσσαλονίκη

Βασ. Ηρακλείου 40, 54623
τηλ. 2310 244609 - φαξ 2310 241917

www.thyrathen.gr

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ & ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:
CLIFFORD HARPER

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΛΟΓΗ

Ο Αναρχισμός δεν έχει ιστορία με την κυριολεκτική έννοια – με την έννοια δηλαδή της συνέχειας και της εξέλιξης. Είναι ένα αυθόρμητο κίνημα ανθρώπων σε ιδιαίτερες κάθε φορά εποχές και περιστάσεις. Μια ιστορία του αναρχισμού δεν θα μπορούσε να έχει χαρακτήρα πολιτικής ιστορίας: θα ήταν κάτι ανάλογο με μια ιστορία των χτύπων της καρδιάς. Μπορεί κανείς να ανακαλύψει μερικά καινούργια πράγματα αναφορικά μ' αυτόν, ενδεχομένως να συγκρίνει τις αντιδράσεις του σε ποικίλες καταστάσεις, αλλά δεν υπάρχει τίποτε καινούργιο καθ' εαυτό.

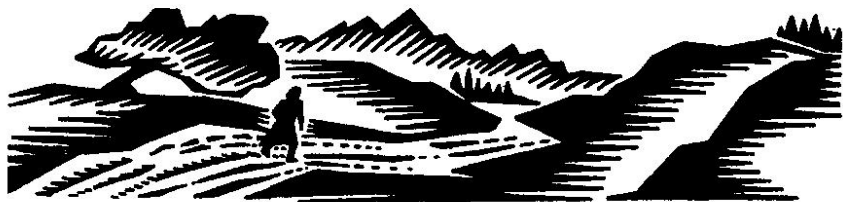
Muriel Spark

– από το βιβλίο *Τα κορίτσια με τα πενιχρά μέσα*

Ο Αναρχισμός προέρχεται μέσα απ' τον λαό, και θα διατηρήσει το σφρίγος του μόνο αν παραμείνει ένα λαϊκό κίνημα.

Πιοτ Κροπότκιν

Αφιερώνεται στην Jenny Ashworth

Όπως όλες οι πραγματικά καλές ιδέες, η αναρχία είναι αρκετά απλή όταν ασχοληθεί κανείς σοβαρά μαζί της – είναι ό,τι καλύτερο για τους ανθρώπους το να ζουν χωρίς εξουσία, αποφασίζοντας μόνοι τους για τα πράγματα που τους αφορούν, παρά να δέχονται διαταγές. Αυτό σημαίνει η λέξη – “χωρίς κυβέρνηση”. Συνήθως, οι περισσότεροι από μας το γνωρίζουν αυτό ούτως ή άλλως (αν και υπάρχουν και κάποιοι ιδιόρρυθμοι στον κόσμο οι οποίοι πραγματικά απολαμβάνουν το να καταπιέζονται). Αλλά ξέρουμε, επίσης, και πόσο δύσκολο είναι συνήθως να κάνεις οτιδήποτε για λογαριασμό σου – όποιος προσπαθήσει, είναι πιθανόν να παραβεί κάποιο νόμο ή κάποιον κανόνα.

Ωστόσο, οι άνθρωποι σε ολόκληρη την ιστορία τους αυτό ακριβώς προσπάθησαν να κάνουν. Να ζήσουν ελεύθερα. Κάποιες φορές από μόνοι τους, άλλοτε με μικρές ομάδες και άλλοτε οργανωμένοι σε μεγάλα λαϊκά κινήματα.

Γι' αυτά μιλά το βιβλίο. Περιγράφει με συντομία κάποιους από αυτούς τους ανθρώπους και τις απόπειρές τους να χτίσουν έναν κόσμο ελεύθερο και να ζήσουν απαλλαγμένοι από την επιβολή της εξουσίας. Και να θυμάστε: δεν κρατάτε στα χέρια σας ένα βιβλίο ιστορίας· τούτο το βιβλίο μιλά για συνηθισμένους ανθρώπους, όπως εσείς κι εγώ.

Αυτό που περιγράφει, τούτη τη στιγμή ίσως διαδραματίζεται σε κάποιο σημείο του πλανήτη – ίσως πιο κοντά απ' ό,τι νομίζετε.

Εις το επανιδείν
Κλίφορντ Χάρπερ

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΝΕΥΜΑ

«Εγώ τα δημιούργησα όλα...»

Από τον 11ο αιώνα κι έπειτα συνέβησαν στην Ευρώπη τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Η γεωργία, η βιομηχανία, οι πόλεις και οι αγορές αναπτύχθηκαν ταχύτατα. Ο πληθυσμός αυξανόταν, τα δεσμά του φεουδαρχισμού, τα οποία έκαναν τους δουλοπάροικους και τους ελεύθερους χωρικούς να εξαρτώνται από τους κυρίους τους και την εκκλησία, έσπαζαν. Υπήρχαν νέοι περιορισμοί αλλά και νέες δυνατότητες για ελεύθερη ζωή. Μολονότι οι πλούσιοι και οι ισχυροί προσπαθούσαν να αυξήσουν τα βάρη του λαού και να καταπατήσουν τις ελευθερίες του, στην ύπαιθρο οι χωρικοί συχνά αρνούσαν να πληρώσουν φόρους ή να εργαστούν δίχως αμοιβή, και απαιτούσαν δικαιώματα πάνω στη γη. Πολλοί διέφυγαν στις πόλεις, των οποίων «ο αέρας απελευθερώνει τους ανθρώπους» – εκεί δεν υπήρχε δουλοπαροικία. Αλλά καθώς μεγάλωνε το χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, όλο και περισσότεροι αντιδρούσαν ριζοσπαστικά, συχνά επιδιώκοντας να εγκαθιδρύσουν τη Βασιλεία των Ουρανών στη Γη, όπου «τα πάντα είναι κοινά».

Το **Ελεύθερο Πνεύμα**, που άκμασε σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα σχεδόν σε κάθε γωνιά της Ευρώπης, ίσως είναι το πρώτο σημαντικό αναρχικό κίνημα παγκοσμίως. Ξεκίνησε το 1200, από τους διανοούμενους του Παρισιού που συναθροίζονταν γύρω απ' τον **Γουλιέλμο τον Χρυσόχοο**, σαν ένα είδος εξέγερσης ενάντια στην ολοκληρωτική εξουσία της εκκλησίας. Οι μνημένοι του Ελεύθερου Πνεύματος περιφρονούσαν αποκάλυπτα τους μοναχούς (το ντύσιμό τους –ένα μπαλωμένο κόκ-

κινο ράσο– παρωδούσε το ντύσιμο των καλόγερων), διέκοπταν τις εκκλησιαστικές λειτουργίες, κάνοντας με οξυδέρκεια και ευγλωττία δημόσιες συζητήσεις με τους ιερείς. Οι αδελφοί του Ελεύθερου Πνεύματος

αρνούνταν να περιμένουν μια μετά θάνατο ζωή τιμωρίας ή επιβράβευσης: προτιμούσαν να απολαύσουν τον Παράδεισο επί της Γης, εδώ και τώρα.

Μολονότι τα μέλη της κεντρικής ομάδας σύντομα εκτελέστηκαν από την εκκλησία ως «αιρετικοί», οι ιδέες τους εξαπλώθηκαν απο πόλη σε πόλη, ιδίως κατά μήκος των εμπορικών οδών μέσω των οποίων διακινούνταν υφάσματα και ρούχα. Οι γυναίκες και οι τεχνίτες, όπως οι υφαντές της Αμβέρσας, ήταν ιδιαίτερα δεκτικοί απέναντι σ' αυτές τις ιδέες. Όλοι απαρνούσαν την ιδιοκτησία, την εξουσία και τα προνόμια, και ζούσαν από αυτά που έπαιρναν ζητιανεύοντας. Οι μνημένοι του Ελεύθερου Πνεύματος, καθώς αποκτούσαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, απέριπταν όλο και περισσότερο τις ιδέες της εποχής: αρνούσαν όλους τους περιορισμούς, δήλωναν απόλυτα ελεύθεροι και δεν αναγνώριζαν άλλη αυθεντία πέραν της ίδιας τους της εμπειρίας.

Το 1259 αφορίστηκαν. Η Εκκλησία είχε τρομοκρατηθεί ιδιαίτερα από τις πολλές γυναίκες του Ελεύθερου Πνεύματος που ζούσαν μαζί σε κοινοβιακά νοικοκυριά – στην Κολωνία ο αριθμός τους έφτανε τις 2000. Η μεγαλύτερη αμαρτία τους, έλεγαν οι επίσκοποι, ήταν η ανεξαρτησία τους: ήταν «αργόσχολες, κουτσομπόλες αλήτισσες, που αρνούνταν να υπακούσουν στους άντρες με την πρόφαση ότι τον Θεό τον υπηρετεί κανείς καλύτερα σε συνθήκες ελευθερίας». Οτιδήποτε είχε σχέση μαζί τους ήταν απαγορευμένο: το χαρακτηριστικό τους ντύσιμο, η κραυγή «Για όνομα του Θεού, ψωμί», ακόμα και η ελεημοσύνη, έγιναν αδικήματα που τιμωρούνταν με θάνατο. Εκατοντάδες κήκων στην πυρά ή πνίγηκαν επειδή αρνήθηκαν να ζητήσουν άφεση αμαρτιών, να δηλώσουν μετάνοια ή να παραστήσουν τους παράφρονες.

Οι «Μικροί Αδερφοί και Αδερφές» έγιναν με το ζόρι μια κινούμενη διανόηση που εξαπλώθηκε στην Ισπανία, την Ιταλία, τη Βαυαρία και ακόμη πιο πέρα. Ουδέποτε αποτέλεσαν μία μόνο εκκλησία με ένα ενιαίο

δόγμα: υπήρξαν ένα άθροισμα ομοφρόνων ομάδων, το ζωντανό μήνυμα των οποίων μεταδιδόταν προφορικά:

“Ο θεός ήταν ελεύθερος και δημιούργησε όλα τα πράγματα κοινά για όλους... Η κλοπή είναι νόμιμη. Φάτε σε ένα πανδοχείο και αρνηθείτε να πληρώσετε. Αν ο ιδιοκτήτης ζητήσει λεφτά, να τον χτυπήσετε... Τα ελεύθερα άτομα πρέπει να κάνουν ό,τι τους ευχαριστεί. Ανήκω στην ελευθερία της φύσης και ικανοποιώ όλα όσα επιθυμεί η φύση μου... Ο έρωτας είναι η απόλαυση του Παραδείσου· και η απόλαυση του Παραδείσου δεν μπορεί να είναι αμαρτωλή.”

Η προπαγάνδα τους συμπεριλάμβανε και τον γραπτό λόγο. Μολονότι η **Μαργαρίτα Πορέτ** κήκων στην πυρά το 1310, το βιβλίο της οι *Καθρέφτες των απλών ψυχών* κυκλοφόρησε κρυφά σε ολόκληρη την Ευρώπη για αρκετούς αιώνες.

Αν και οι αδερφοί του Ελεύθερου Πνεύματος συνήθως ντύνονταν φτωχικά, μερικές φορές κυκλοφορούσαν γυμνοί – «δεν πρέπει να ντρεπεται κανείς για οτιδήποτε φυσικό» – ή ντύνονταν «με ακριβά και προκλητικά ρούχα», για να εκφράσουν την πνευματική τους τελειότητα. Ενώ όλοι διακήρυσσαν ότι θέλουν να γνωρίσουν τον Θεό ενδόμυχα – ακόμα και να γίνουν θεοί – λίγοι προχωρούσαν παραπέρα. Οι γυναίκες του Ελεύθερου Πνεύματος στο Σβάννιτς της Σιλεσίας, για παράδειγμα, υποστήριζαν ότι είχαν «τελειότητα ανώτερη απ' ό,τι ο Θεός, και έτσι πλέον δεν Τον χρειάζονταν». Μία από αυτές είχε πει: «Εγώ τα δημιούργησα όλα. Δημιούργησα περισσότερα απ' όσα ο Θεός. Στα χέρια μου στήριζονται ο Ουρανός κι η Γη. Χωρίς εμένα δεν υπάρχει τίποτα.»

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ

«...στα χωράφια με βροχές και χιόνια...»

Ιδέες σαν κι αυτές αιχμαλώτιζαν τη φαντασία των φοιτητών που συγκεντρώνονταν στην Οξφόρδη τον 14ο αιώνα, και μαζί με ριζοσπάστες περιπλανώμενους ιερείς διέδιδαν το μήνυμα του Ελεύθερου Πνεύματος στους χωρικούς και τους ζητιάνους, τις πόρνες, τους τσακισμένους φαντάρους, τους λιποτάκτες, τους ανειδίκευτους και τους ανέργους του υποκόσμου των πόλεων.

Την άνοιξη του 1381, στρατιώτες τριγύριζαν στην αγγλική ύπαιθρο, αποσπώντας απ' τους χωρικούς επιπλέον φόρους για να χρηματοδοτήσουν τον μισητό πόλεμο στη Γαλλία. Τον Ιούνιο, η αντίσταση μετατράπηκε σε ανοιχτή σύγκρουση, και, μέσα σε μια βδομάδα, χιλιάδες χωρικοί κατέλαβαν κάστρα και αρχοντικά, καταστρέφοντας όσα αρχεία έγχειας ιδιοκτησίας έπεσαν στα χέρια τους. Οι χωρικοί της νοτιοανατολικής Αγγλίας ενώθηκαν σε δύο τεράστιους στρατούς και πορεύτηκαν προς την πρωτεύουσα. Στις 12 Ιουνίου, τα πλήθη των εξεγερμένων έφτασαν στα περίχωρα του Λονδίνου και στρατοπέδευαν στο Μπλάκχιθ όπου ο περιπλανώμενος ιερέας **Τζον Μπολ** έκανε το ακόλουθο κήρυγμα: «*Αν όλοι καταγόμαστε από έναν πατέρα και μία μητέρα, τον Αδάμ και την Εύα, πώς μπορούν να λένε ή να αποδεικνύουν οι κύριοι ότι είναι περισσότερο κύριοι απ' όσο είμαστε εμείς – εξασφαλίζοντας έτσι ότι θα μας κάνουν να σκάβουμε και να καλλιεργούμε τη γη ώστε να σπαταλούν ό,τι παράγουμε;*

Είναι ντυμένοι με μεταξωτά και σατέν, τυλιγμένοι με γούνες από σκίνο, την ίδια στιγμή που εμείς είμαστε ντυμένοι φτωχικά. Έχουν κρασιά, μπαχαρικά και καλό ψωμί. Εμείς έχουμε μόνο σίκαλη, σκουληκιασμένο αλεύρι και άχυρο, και πίνουμε μόνο νερό. Έχουν υπέροχες κατοικίες και αρχοντικά, ενώ εμείς έχουμε βάσανα και δουλειά, όλη την ώρα στα χωράφια, με βροχές και χιόνια. Κι όμως, από εμάς και από τη δική μας δουλειά προέρχονται όλα όσα τους επιτρέπουν να διατηρούν την πολυτέλειά τους. Καλοί μου άνθρωποι, τα πράγματα δεν μπορούν να πάνε καλά στην Αγγλία και ποτέ δεν θα μπορέσουν, αν δεν γίνουν όλα κοινά, αν δεν πάψουν να υπάρχουν αριστοκράτες και δουλοπάροικοι και αν δεν βρισκόμαστε όλοι μας στην ίδια κατάσταση.»

Το επόμενο πρωί, ο λαός του Λονδίνου άνοιξε τις πύλες της πόλης για να τους υποδεχτεί και οι εξεγερμένοι μπήκαν μέσα ανενόχλητοι. Η πρώτη πράξη ήταν να κάψουν το Σαβόι Πάλας του μισητού αρχηγού της κυβέρνησης, Ιωάννη του Γκόντ, και μετά να καταστρέψουν τις φυλακές του Λονδίνου και να απελευθερώσουν τους κρατούμενους. Η τρομοκρατική κυβέρνηση ισχυριζόταν ότι θα ικανοποιούσε τα αιτήματα των χωρικών –ένα από τα οποία ήταν και να δοθεί χάρη σε όλους όσους συμμετείχαν στη στάση– αλλά, μυστικά, προετοιμαζόταν να αντεπιτεθεί.

Ξεκίνησε δολοφονώντας τον ηγέτη των χωρικών, τον **Βατ Τάιλερ**. Μέσα στη σύγχυση και την αναστάτωση που ακολούθησε, οι χωρικοί διαλύθηκαν εύκολα. Το ίδιο καλοκαίρι κυνηγήθηκαν και σφαγιασθηκαν «*σαν ζώα του δάσους*».

ΟΙ ΘΑΒΩΡΙΤΕΣ

«...και το Βασίλειο πρέπει να παραδοθεί...»

Καίτοι το Ελεύθερο Πνεύμα είχε ηττηθεί στη νότια Αγγλία, έμελλε να εμφανιστεί με ανάλογη δύναμη 40 χρόνια αργότερα στην Τσεχοσλοβακία, κάτω από τη σημαία του Θαβωρίτικου κινήματος. Οι **Θαβωρίτες**, έπειτα από τους άγριους διωγμούς που εξαπέλυσε εναντίον τους η εκκλησία και οι ευγενείς, ανακοίνωσαν στις 10 Φεβρουαρίου του 1420 ότι όλοι όσοι δεν μπόρεσαν να τους ακολουθήσουν στο προπύργιό τους στους λόφους της νότιας Βοημίας θα αντιμετωπίσουν την οργή τους:

«*Όλοι οι κύριοι, οι ευγενείς και οι ιππότες θα αποκεφαλίστούν σαν παράνομοι. Οι υιοί του Θεού θα πατήσουν πάνω στους λαίμους των βασιλιάδων.»*

Αφού νίκησαν τους τοπικούς άρχοντες, κατέλαβαν τις πόλεις Ούστι και Πίτκε και απελευθέρωσαν ολόκληρη την περιοχή, διακηρύσσοντας το τέλος όλων των φεουδαρχικών δεσμών, των φόρων, των ενοικίων και της ατομικής ιδιοκτησίας. Οι Θαβωρίτες δημιούργησαν στα μέρη τους κοινότητες που βασιζόνταν στην ισότητα:

«*Όλοι πρέπει να ζουν μαζί σαν αδέρφια, κανείς δεν πρέπει να υποτάσσεται σε κάποιον άλλο. Το βασίλειο πρέπει να παραδοθεί στους ανθρώπους της Γης, που δεν θα ξέρουν τι θα πει «δικό μου και δικό σου.»*

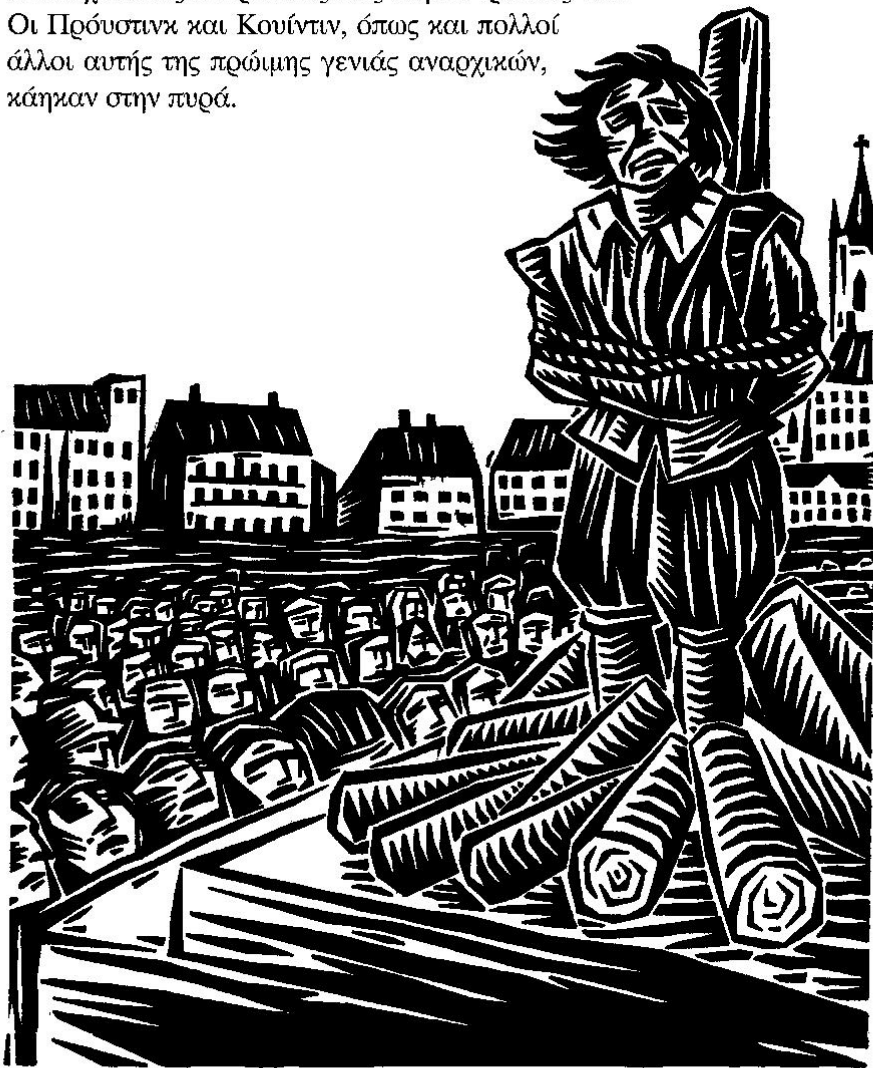
Χιλιάδες άνθρωποι έκαψαν τα σπίτια τους και χάρισαν όλη την κινητή τους περιουσία στη νέα τους κοινότητα. Τα στρατεύματα των Θαβωριτών, με αρχηγό τον Ζίγκα, προχώρησαν στα βάθη της σημερινής Γερμανίας και έφτασαν στη Νυρεμβέργη το 1430. Όμως 4 χρόνια αργότερα, εξολοθρεύτηκαν στη μάχη του Λίπαν. Παρά τη στρατιωτική τους ήττα, τα φυλλάδιά τους, που καλούσαν τον λαό να «ξεσηκωθεί ενάντια στους ανωτέρους του και να φτιάξει έναν επίγειο Παράδεισο», συνέχισαν να κυκλοφορούν.

Το 1474, ένας βοσκός και διασκεδαστής σε μαγαζιά, ο Χανς Μπαίμ, κάλεσε τους χωρικούς του Νίκλασχαουζεν να «ανατρέψουν όλους τους άρχοντες, μικρούς και μεγάλους, και τότε τα δάση και τα χωράφια θα είναι ελεύθερα για όλους τους ανθρώπους». Όταν άρχισαν να συρρέουν στο κάλεσμά του οι χωρικοί από όλη τη Γερμανία και ο Μπαίμ ανακοίνωσε ότι δεν πρέπει να χάσουν καιρό και να οπλιστούν, ο Επίσκοπος του Βύρτζμπουργκ έστειλε στρατό για να τον συλλάβει. Χιλιάδες χωρικοί επιτέθηκαν στην πόλη για να τον απελευθερώ-

σουν, αλλά χτυπήθηκαν από το πυροβολικό και το ιππικό, και ο Μπαίμ κάηκε στην πυρά. Το 1525 ο Λού Πρόυστινκ, ένας νεαρός οικοδόμος, συγκέντρωσε έναν μεγάλο αριθμό οπαδών ανάμεσα στις πόρνες, τους ζητιάνους και τους κλέφτες της Αμβέρσας. Το κίνημά του τελικά καταπνίγηκε, αλλά στο μεταξύ στην Τουρνέ, ένας ράφτης, ο Κουίντιν, προσέλαβε χιλιάδες ανθρώπους στις συγκεντρώσεις του.

Οι Πρόυστινκ και Κουίντιν, όπως και πολλοί άλλοι αυτής της πρώιμης γενιάς αναρχικών, κάηκαν στην πυρά.

ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΟΙ ΚΑΙ ΣΚΑΦΤΙΑΔΕΣ

«Όλος ο κόσμος έχει τώρα μια διάθεση αθυροστομίας...»

Ο αναρχισμός του Ελεύθερου Πνεύματος έφτασε στην πιο ανεπτυγμένη μορφή του τον 17ο αιώνα στην Αγγλία, με τη δράση των **Αθυρόστομων** και των **Σκαφτιάδων**. Τα ταραγμένα χρόνια της επανάστασης και του εμφυλίου πολέμου έληξαν με την εκτέλεση του βασιλιά και τη δικτατορία του Κρόμγουελ. Όμως αυτά τα γεγονότα δεν βελτίωσαν σε τίποτε τη ζωή του λαού.

Εκείνο τον καιρό, όπως συμβαίνει και σήμερα, ο αναρχισμός βρήκε πρόσφορο έδαφος ανάμεσα στους πικραμένους, προδομένους στρατιώτες, τους ακτήμονες χωρικούς και τους κατοίκους των άθλιων φτωχογειτονιών των μικρών και μεγάλων πόλεων.

Οι χιλιάδες Αθυρόστομοι του Λονδίνου συναντιόνταν σε ταβέρνες –τους αληθινούς οίκους του Θεού– όπου έπιναν, κάπνιζαν, χαλάρωναν, τραγουδούσαν, σφύριζαν, φώναζαν, έβριζαν και «μιλούσαν πολύ». Ήταν ειρηνιστές, προτιμούσαν να «γίνονται στονπί στο μεθύσι κάθε ημέρα της εβδομάδας παρά να σκοτώνουν ανθρώπους»· αλλά κατά τα άλλα, υποστήριζαν ότι δεν υπήρχε αμαρτία: «Οι βλαστήμιες, το μεθύσι, η μοιχεία και η κλοπή ήταν εξίσου ιερά με τον Θεό.» Κατά τη γνώμη τους: «Η ισοτιμία, η ισότητα και η κοινοκτημοσύνη θα εγκαθιδρύσουν την παγκόσμια αγάπη, την ειρήνη και την τέλεια ελευθερία.»

Η τεράστια δημοτικότητά τους ώθησε το κράτος να δράσει τιμωρητικά, επιβάλλοντας φυλακίσεις, εξορίες ακόμη και εκτελέσεις για πράξεις

που πρόσβαλαν τις ευαίσθητες των αστών. Όπως είπε ο Κρόμγουελ για μία Αθυρόστομη: “Ήταν ένα πλάσμα τόσο πρόστυχο που θεώρησα ότι ήταν ανάξια να ζει.”

Επίσης, τη δεκαετία του 1640 υπήρξαν κακές σοδειές και εξωφρενικές αυξήσεις στους φόρους και τις τιμές των τροφίμων, και με τη λήξη του πολέμου χιλιάδες στρατιώτες βρέθηκαν στους δρόμους. Σε ολόκληρη τη νότια Αγγλία:

“Οι φτωχοί συγκεντρώνονταν σε ομάδες, άρπαζαν τα σιτηρά, καθώς αυτά μεταφέρονταν στις αγορές, και τα μοιράζονταν λέγοντας ότι δεν μπορούν να πεθαίνουν της πείνας, ότι η ανάγκη διαλύει όλους τους νόμους και τις κυβερνήσεις, και ότι η πείνα θα γκρεμίσει τα πέτρινα τείχη.”

Στο Μπάρφορντ, το 1649, ολόκληρα συντάγματα στασίασαν και καταπύνηκαν άγρια. Στο Γουάλτον του Τάμεση, στρατιώτες όρμησαν μέσα σε μια εκκλησία και ανήγγειλαν την κατάργηση των φόρων, των υπουργών, των δικαστών και της Βίβλου. Την ίδια μέρα, κοντά στο Σαιν Τζωρτζ Χιλ, 30 άνδρες με επικεφαλής τον **Τζέραντ Γουινστάνλεϋ** όργωσαν ακαλλιέργγητη γη και έσπειραν σιτάρι.

“Κάλεσαν τους πάντες να τους βοηθήσουν”, έγραψε ένας παρατηρητής, “και υποσχέθηκαν κρέας, ποτά και ρούχα. Έλεγαν ότι θα γίνουν τέσσερις με πέντε χιλιάδες μέσα σε δέκα μέρες.”

Η κοινότητα των Σκαφτιάδων του Γουινστάνλεϋ ποτέ δεν ξεπέρασε τα 50 άτομα, αν και ξεφύτρωσαν κι άλλες παρόμοιες ομάδες στην Αγγλία.

Από την πρώτη στιγμή δέχτηκαν επίθεση από τους ντόπιους γαιοκτήμονες, οι οποίοι κατέστρεψαν τις καλύβες, τις σοδιές και τα εργαλεία τους, κι έδιωξαν μακριά τα ζώα τους. Οι Σκαφτιάδες επανειλημμένα χτυπήθηκαν και ο Γουινστάνλεϋ φυλακίστηκε δύο φορές. Τον Μάρτιο του 1650, όταν οι καινούργιες τους καλύβες κήκαν και απειλήθηκαν όλοι με θάνατο, οι Σκαφτιάδες παραδέχτηκαν την ήττα τους και επέστρεψαν στην αφάνεια.

Το πείραμά τους ώθησε τον Γουινστάνλεϋ να γράψει την πρώτη λεπτομερή εξήγηση του αναρχοκομμουνισμού. Το έργο του είχε τίτλο, *Ο νόμος της ελευθερίας*. Εκδόθηκε το 1652. Το βιβλίο ξεκινούσε με την απαίτηση όλοι να κατέχουν, να καλλιεργούν και να φυτεύουν τη γη από κοινού και να διατίθενται τα προϊόντα δωρεάν. Όλοι οι σωματικά ικανοί άνθρωποι θα συμμετείχαν σε χρήσιμες συνεταιριστικές εργασίες και κανείς δεν θα έβαζε κάποιον άλλον να δουλεύει για λογαριασμό του. Τα μικρά παιδιά θα μορφώνονταν αρχικά από τους γονείς τους, πριν πάνε στο σχολείο για να μάθουν μια δουλειά, μια τέχνη ή μια επιστήμη προκειμένου να παίξουν τον ρόλο τους στην παραγωγική εργασία. Η πολιτική εξουσία θα αποκεντρωνόταν η όποια αναγκαιότητα του κράτους θα εξέλειπε απ' τη στιγμή που ο καθένας θα συμμετείχε στη διοίκηση της δικής του κοινότητας. Οι δημόσιοι αξιωματούχοι, όπου αυτό ήταν αναγκαίο, θα εκλέγονταν μόνο για έναν χρόνο.

Αλλά το βασικό στο σχέδιο του Γουινστάνλεϋ ήταν η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας γης ως η βάση της πραγματικής ελευθερίας. Η ίση πρόσβαση σε όλους τους πόρους ήταν η ουσιαστική ελευθερία, από την οποία θα απέρρεαν όλες οι άλλες:

“Να έχετε υπόψη ότι ο αγγλικός λαός δεν θα είναι ελεύθερος, όσο οι φτωχοί ακτήμονες δεν θα μπορούν ελεύθερα να σκάβουν και να εργάζονται στα βοσκοτόπια, και έτσι να ζουν άνετα όπως και οι ιδιοκτήτες γης που

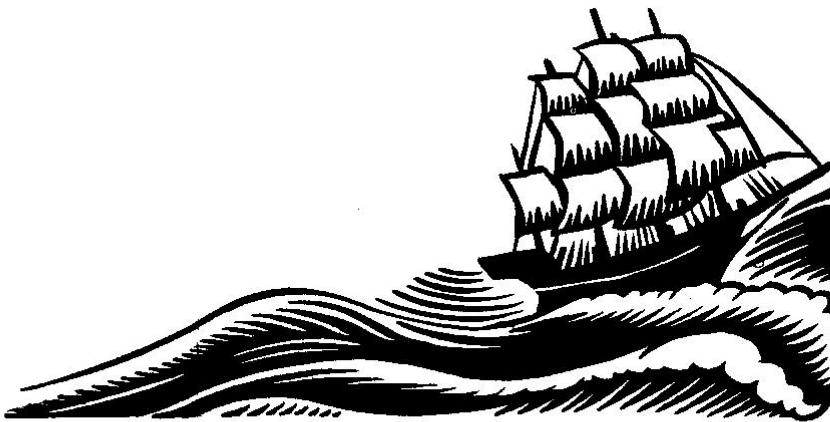
ζουν στις περιφραγμένες εκτάσεις τους. Και ότι ο λαός πρέπει να πάρει όχι μόνο αυτά τα βοσκοτόπια και τους χερσότοπους, αλλά είναι δίκαιο να πάρει όλα τα βοσκοτόπια και όλα τα ακαλλιέργητα εδάφη στην Αγγλία και σε ολόκληρο τον κόσμο, όχι για να γίνει ιδιοκτήτης, αλλά για να γίνει η γη ένα θησαυροφυλάκιο που θα ανήκει σε όλους.”

«Μην ασχολείστε με την κυβέρνηση...»

Πολλοί αισθάνθηκαν ότι η πιθανότητα να τερατιστεί η καταπίεση κι η διαφθορά στην Ευρώπη ήταν τώρα τόσο μικρή, ώστε εναπόθεσαν όλες τους τις ελπίδες στις νέες αποικίες της Αμερικής, όπου το «Ελεύθερο Πνεύμα» τους θα έχτιζε μια κοινωνία που θα βασιζόταν σε μια κοινή πίστη και στην ατομική συνείδηση.

Το 1634, η **Αν Χάτσινσον** έφτασε στη Βοστώνη από την Αγγλία. Μια γυναίκα που είχε «κοφτερό μυαλό, τολμηρό πνεύμα και ήταν δημοφιλής ομιλήτρια». Οι πολλοί οπαδοί της αυτοαποκαλούνταν *Antinomians* (ενάντιοι στον νόμο). Όταν ένας από αυτούς, ο **Χένρι Βέιν**, εκλέχτηκε κυ-

βερνήτης της Μασαχουσέτης, και ένας άλλος, ο **Χένρι Γουίλραϊτ**, έβγαλε λόγο, προτρέποντας σε εξέγερση ενάντια στο κράτος, και στην εγκαθίδρυση μιας αναρχικής κοινωνίας, οι αρχές αντέδρασαν άμεσα. Ο Βέν ηττήθηκε στις επόμενες εκλογές και οι Αντινομιστές κρίθηκαν ένοχοι για στάση και εκδιώχθηκαν από την πολιτεία. Η Αν Χάτσινσον οδήγησε την ομάδα στο Ρόντ Άιλαντ όπου ίδρυσαν τη δική τους αποικία.

Οι Κουάκεροι μετανάστες ήταν εξίσου κακοί υπήκοοι· αρνούσαν να σλαβιστούν, να ορκίζονται, ακόμη και να ψηφίζουν.

Ο Γουίλιαμ Πέν, από τον οποίο πήρε την ονομασία της η πολιτεία της Πενσυλβάνια, συμβούλευσε:

“Μην ασχολείστε με την κυβέρνηση, ποτέ να μην μιλάτε γι’ αυτήν” αφήστε τους άλλους να λένε ή να κάνουν ό,τι θέλουν” μην ανακατεύετε με δουλείες ή χρήματα· αλλά μάθετε πώς να τα αποφύγετε και προστατευτείτε από αυτά.”

Ο 18ος αιώνας έφερε καινούργια κύματα μεταναστών στη βόρεια Αμερική. Μαζί τους ήρθαν και οι νέες ιδέες του Διαφωτισμού σχετικά με την έμφυτη καλοσύνη της ανθρωπότητας και τη δυνατότητα απεριόριστης κοινωνικής βελτίωσης. Καθώς αυτοί οι πρωτοπόροι μετακινήθηκαν δυτικά, όλο και πιο μακριά από την παλιά τάξη πραγμάτων, γίνονταν όλο και πιο έτοιμοι να αντισταθούν στους επίσημους και υποχρεωτικούς φόρους και να εξεγερθούν ενάντια σε μια κυβέρνηση που βρισκόταν χιλιάδες χιλιόμετρα

μακριά. Άνθρωποι σαν αυτούς αδιαφορούσαν για ιδέες όπως το έθνος ή το έδαφος, και συγχρωτίζονταν απλά για χάρη της συντροφικότητας και της αλληλοβοήθειας. Όλα αυτά τα στοιχεία συνδυάστηκαν για να διαμορφώσουν τον «φυσικό» αναρχισμό που έπαιξε τόσο σημαντικό ρόλο στη γέννηση της Αμερικανικής Επανάστασης του 1776.

Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

«Μια συνωμοσία ενάντια στην κυβέρνηση»

(Ο Μπέρναρ Σου για το Αμερικανικό Σύνταγμα)

Πνευματικός ηγέτης της επανάστασης ήταν ο **Τόμας Τζέφερσον**, γιος πονέρον από το Μπλου Ριτζ Μάουντεν, που πίστευε ακράδαντα ότι *«η καλύτερη κυβέρνηση είναι αυτή που κυβερνά λιγότερο»*.

“Εάν έπρεπε να αποφασίσω εγώ αν είναι προτιμότερο να έχουμε κυβέρνηση και να μην έχουμε εφημερίδες ή να έχουμε εφημερίδες χωρίς κυβέρνηση, δεν θα δίσταζα να διαλέξω το δεύτερο. Είμαι πεπεισμένος ότι αυτοί που ζουν χωρίς κυβέρνηση απολαμβάνουν απείρως μεγαλύτερη ευτυχία απ’ ό,τι αυτοί που ζουν κάτω απ’ τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις. Με πρόφωση τη διακυβέρνηση, έχουν χωρίσει τα έθνη τους σε δύο κατηγορίες, σε λύκους και πρόβατα.”

Όταν ο **Τομ Πέν** έφτασε στη Φιλαδέλφεια το 1774, ήταν ήδη διάσημος εξαιτίας της αντίθετης του στη δουλεία και της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των γυναικών. Από την πρώτη στιγμή τάχθηκε στο πλευρό της Αμερικανικής Επανάστασης.

Όπως έγραψε στο βιβλίο του *Κοινή Λογική*:

“Η κοινωνία δημιουργείται από τις ανάγκες μας και η κυβέρνηση από τη

φαιλότητά μας· η πρώτη προάγει την ευτυχία μας θετικά, ενοποιώντας τα στοργικά αισθήματά μας, η δεύτερη αρνητικά, συγκρατώντας τα ελαττώματά μας. Η κοινωνία είναι σε κάθε περίπτωση μια ευλογία· η κυβέρνηση όμως, ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση, είναι ένα αναγκαίο κακό. Η κυβέρνηση, όπως τα ρούχα που φοράμε, είναι το σύμβολο της χαμένης αθωότητας· τα παλάτια των βασιλιάδων είναι χτισμένα πάνω στα ερείπια του παραδείσου.”

Η Αμερική δίδαξε στον Τομ Πείν ότι αυτό που κρατά ενωμένους τους ανθρώπους είναι το κοινό συμφέρον, μια δύναμη πολύ πιο ισχυρή από οποιοδήποτε κυβερνητικές διαταγές. Όσο προοδεύει η κοινωνία, τόσο αυξάνεται η συνεργασία και μειώνεται η ανάγκη για κυβέρνηση. Με την επιστροφή του στην Αγγλία, ο Πείν επηρέασε σημαντικά τον **Γουίλιαμ Γκόντγουιν**, του οποίου το βιβλίο *Πολιτική Δικαιοσύνη*, που κυκλοφόρησε το 1793, έθεσε τα θεμέλια της αναρχικής φιλοσοφίας.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

«Ξέρουμε ποιοι είναι οι φίλοι μας...»

Η γενιά του Γκόντγουιν εμπνεύστηκε και από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, ένα γεγονός που, μολονότι δεν ήταν αναρχικό στους στόχους του και τις μεθόδους του, επηρέαστηκε δραστικά από το πνεύμα του αναρχισμού. Την άνοιξη του 1793, έπειτα από 4 χρόνια εμφυλίου πολέμου, κοινωνικής αναστάτωσης και ραγδαίας αύξησης στις τιμές των ειδών διατροφής, οι **Αβράκωτοι**, οι πιο φτωχοί κάτοικοι του Παρισιού, οδηγήθηκαν τελικά στην εξέγερση και η κυβέρνηση των Γιρονδίνων ανατράπηκε. «Είμαστε οι φτωχοί Αβράκωτοι. Μια ένωση χειροτεχνών και αγροτών. Ξέρουμε ποιοι είναι οι φίλοι μας: αυτοί που μας απελευθέρωσαν απ' τον κλήρο, την αριστοκρατία, το φεουδαρχικό σύστημα, τους φόρους, τη μοναρχία και όλες τις ασθένειες που την ακολουθούν. Αυτοί που οι αριστοκράτες αποκαλούν “Αναρχικούς”.»

Οι **Λυσσασμένοι**, ενωμένοι με τους Αβράκωτους, οδηγούσαν τον λαό σε άμεση δράση ώστε να αρπάξει τροφή από τα μαγαζιά. Ένας από αυτούς, που σύντομα πέθανε στη φυλακή, ήταν ο πρώην ιερέας **Ζακ Ρου**:
«Η ελευθερία δεν είναι παρά ένα κούφιο φάντασμα εάν μία τάξη μπο-

ρεί ατιμώρητη να κάνει μια άλλη να λιμοκτονεί. Η ελευθερία δεν είναι παρά ένα κούφιο φάντασμα όταν οι πλούσιοι ασκούν δικαιώματα ζωής και θανάτου πάνω στους φτωχούς.»

Ένας άλλος ήταν ο **Ζαν Βαρλέ** – από τους δημοφιλέστερους ρήτορες των παρισινών δρόμων:

“Δεν μπορούν να μας εμποδίσουν να είμαστε δύσπιστοι ακόμα και απέναντι σε αυτούς που κέρδισαν τις ψήφους μας. Οι τύραννοι δεν βρίσκονται μόνο στα ανάκτορα.”

Ο Βαρλέ επίσης φυλακίστηκε, αλλά επέζησε και έγραψε την *Έκρηξη*, μια σφοδρή επίθεση ενάντια στην κυβέρνηση των Γιακωβίνων:

“Τι κοινωνικό τερατούργημα είναι τούτη η επαναστατική κυβέρνηση. Για κάθε λογικό ον η κυβέρνηση και η επανάσταση είναι ασυμβίβαστες – εκτός αν ο λαός θέλει να βάλει τους αντιπροσώπους του σε κατάσταση μόνιμης εξέγερσης ενάντια στους εαυτούς τους, πράγμα παράλογο.”

Στο πλευρό των Λυσσασμένων και των Αβράκωτων αγωνιζόταν και η **Εταιρεία Επαναστατριών Δημοκρατικών Γυναικών**. Στην πραγματικότητα, οι ταραχές του Φεβρουαρίου και του Ιουνίου, οι οποίες ανέτρεψαν την κυβέρνηση των Γιρονδίνων, ήταν κυρίως έργο των γυναικών. Αυτές έρχονταν καθημερινά αντιμέτωπες με τα αποτελέσματα των υψηλών τιμών και των ελλείψεων στα είδη διατροφής. Η Εταιρεία ιδρύθηκε τον Μάιο από μια νεαρή ηθοποιό, την **Κλαίρ Λακόμπ**:

“Τα δικαιώματά μας είναι αυτά του λαού και αν μας καταπιέζουν θα αντισταθούμε στην καταπίεση.”

Σε όλη τη διάρκεια εκείνης της χρονιάς η Εταιρεία βρισκόταν στο επίκεντρο των αναταραχών, συνδέοντας την πάλη ενάντια στις αυξήσεις των τιμών με τον αγώνα για οικονομική

και πολιτική ελευθερία. Η Κλαίρ Λακόμπ δεν άργησε να συλληφθεί· η Εταιρεία δέχτηκε την επίθεση της κυβέρνησης:

“Από τότε οι γυναίκες έχουν το δικαίωμα να αρνούνται το φύλο τους και να συμπεριφέρονται σαν άντρες; Από τότε είναι ευπρεπές να βλέπουμε τις γυναίκες να εγκαταλείπουν τα οικιακά τους καθήκοντα και τις κούνιες των παιδιών τους για να βγουν έξω στη δημόσια κονίστρα και να εκφραστούν λόγους... να εκτελούν καθήκοντα για τα οποία η φύση προόρισε τους άντρες;”

Μέχρι το χειμώνα, τόσο η Εταιρεία, όσο και οι Λυσσασμένοι και οι Αβράκωτοι είχαν εξουδετερωθεί αποτελεσματικά. Ωστόσο η παράδοση της μαζικής, λαϊκής δράσης και της δημοκρατίας που εγκαινίασαν επέζησε και επηρέασε όλες τις επαναστάσεις του 19ου αιώνα στην Ευρώπη.

ΓΟΥΙΛΙΑΜ ΓΚΟΝΤΤΟΥΙΝ

«Να απελευθερώσουμε το ανθρώπινο μυαλό απ' τη σκλαβιά...»

Όταν έμαθε τα νέα για τη Γαλλική Επανάσταση ο Γουίλιαμ Γκόντγουιν, στην καρδιά του “φτερούγισαν τα ευγενέστερα αισθήματα Ελευθερίας”. Η Επανάσταση τον ενέπνευσε να γράψει το βιβλίο του Έρευνα σχετικά

με την Πολιτική Δικαιοσύνη. Κυκλοφόρησε τον Φεβρουάριο του 1793, και ήταν το πρώτο βιβλίο που έθετε «με πολύ σαφή τρόπο τις οικονομικές και πολιτικές αρχές του αναρχισμού».

Δυο μήνες νωρίτερα, ο Τομ Πέιν είχε καταφύγει στη Γαλλία για να γλυτώσει από τη θανατική καταδίκη που του στοίχισε η έκδοση του βιβλίου του *Τα δικαιώματα του ανθρώπου*. Η κυβέρνηση σκόπευε να ασκήσει και εναντίον του Γκόντγουιν ποινική δίωξη, αλλά εγκατέλειψε την ιδέα, πιστεύοντας ότι το βιβλίο, που κόστιζε τρεις γινέες, ήταν αρκετά ακριβό για να φτάσει στο ευρύ κοινό. Έκανε λάθος. Εκατοντάδες ομάδες εργατών από ολόκληρη τη χώρα αγόρασαν το βιβλίο, πληρώνοντας ρεφενέ, για να συζητήσουν τις ιδέες του. Επίσης, η “Πολιτική Δικαιοσύνη” για ένα διάστημα έγινε το πιστεύω των ρομαντικών ποιητών. Το βιβλίο χάρισε αμέσως φήμη στον Γκόντγουιν:

“Έλαμπε σαν ήλιος στο στερέωμα της φήμης· κανείς δεν συζητιόταν περισσότερο, δεν έχαιρε μεγαλύτερης εκτίμησης, δεν ήταν πιο περιζήτητος. Οποudήποτε το θέμα συζήτησης ήταν η Ελευθερία, η Αλήθεια και η Δικαιοσύνη, ακουγόταν και το όνομά του.”

Ο Γκόντγουιν θεωρούσε την κοινωνία σαν ένα φυσικό φαινόμενο που έλκει την καταγωγή του απ’ τον φυσικό κόσμο και μπορεί να βελτιωθεί προς μια καλύτερη τάξη πραγμάτων: μια αποκεντρωμένη κοινωνία, που βασίζεται στην ισοτιμία και την εθελοντική ανταλλαγή του υλικού πλούτου. Αυτός ο ιδανικός κόσμος της ατομικής δικαιοσύνης και ισότητας θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης και της προπαγάνδας κι όχι μέσω των πολιτικών δραστηριοτήτων, μιας και, κατά τη γνώμη του, οι πολιτικές, ακόμα και οι επαναστατικές αλλαγές θα ήταν προσωρινές, εκτός εάν βασιζόνταν πάνω σε μια βαθύτερη αλλαγή των ηθικών αντιλήψεων.

Ήταν πεπεισμένος ότι η κυβέρνηση είναι και περιττή και επιβλαβής στη διευθέτηση των ανθρώπινων υποθέσεων, και υποστήριξε ότι από τη στιγμή που η κυβέρνηση είναι η μοναδική τόσο ισχυρή δύναμη επιρροής πάνω στον ανθρώπινο χαρακτήρα και την ανθρώπινη συμπεριφορά, αυτή πρέπει να θεωρηθεί υπεύθυνη για την πλειονότητα των ανθρώπινων προβλημάτων. Εάν η αρχή της διακυβέρνησης και οι συνέπειές της εξαλείφονταν, τότε ο ανθρώπινος νους κατά τρόπο φυσικό θα ανέβαινε σε ένα ανώτερο επίπεδο λογικής, δικαιοσύνης και αλήθειας:

“Με πόση αδημονία θα πρέπει κάθε ενημερωμένος φίλος του ανθρώπινου είδους να προσδοκά τη διάλυση της κυβέρνησης, αυτής της κτηνώδους μηχανής, η οποία είναι η μόνη μόνιμη αιτία των δεινών της ανθρωπότητας· η ίδια η οντότητά της εμπεριέχει κάθε λογής εγγενή κακά, τα οποία δεν πρόκειται να εξαλειφθούν παρά μόνο με την πλήρη εκμηδένισή της.”

Η κυβέρνηση στην πράξη εργάζεται κυρίως για του πλούσιους, ευνοεί την ατομική εξουσία και ενισχύει “την υποτιθέμενη ανωτερότητα του πλούτου”. Ενθαρρύνει τον ανταγωνισμό, τον φθόνο και την απληστία· στηρίζει την οικονομική ανισότητα· προξενεί κοινωνική αποσύνθεση, πείνα και πόλεμο, και είναι ο κυριότερος εχθρός του “πλέον επιθυμητού πράγματος: της πνευματικής και ηθικής εντυχίας του ανθρώπινου είδους.” Η ανθρωπότητα, άπαξ και ελευθερωθεί από την κυβέρνηση, θα μπορεί να βελτιώνεται επ’ αόριστον.

“Η επιδίωξη της τελειότητας είναι από τα πλέον χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ανθρώπινου είδους, έτσι ώστε τόσο η πολιτική όσο και η πνευματική κατάσταση της ανθρωπότητας μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκονται σε μια πορεία σταδιακής βελτίωσης.”

Φυσικά, η ανθρώπινη επιδίωξη της τελειότητας έχει όρια και περιορισμούς. Τα γηρατειά, ο θάνατος, η φυσική και ηθική αδυναμία είναι με-

ρικά παραδείγματα καταστάσεων που δεν μπορούν να αποφευχθούν. Όμως άλλοι περιορισμοί, οι σημαντικότεροι εκ των οποίων είναι η κυβέρνηση και η εξουσία, μπορούν και πρέπει να αποφεύγονται. Η ευκαιρία για να γίνει κάτι τέτοιο βρίσκεται μέσα στην ίδια τη φύση της ανθρώπινης κοινωνίας απ' τη στιγμή που μέσα στην κοινωνία υπάρχει το μεγαλύτερο δυνατό περιθώριο ελευθερίας: ελευθερία για πειραματισμό, ανακαλύψεις, εφευρέσεις, δημιουργικότητα και άσκηση της ελεύ-

θερης βούλησης. Ωστόσο, η εξουσία τα περιορίζει όλα αυτά και εκτρέπει τη διάνοια μακριά από τη φυσική δικαιοσύνη. Η διάνοια, άπαξ και απελευθερωθεί από τις αλυσίδες της εξουσίας θα κινηθεί πιο κοντά προς μια κατάσταση φυσικής δικαιοσύνης.

Η έννοια της δικαιοσύνης είναι κεντρική στη φιλοσοφία του Γκόντγουιν. Οι απαρχές της κοινωνίας βρίσκονται στην ανάγκη για αλληλοβοήθεια μεταξύ των ανθρώπων, κινητήρια δύναμη της οποίας είναι η αρχή της δικαιοσύνης: *“Ένας κανόνας διαγωγής που προέρχεται από τη σχέση μιας ύπαρξης με μια άλλη”*, και που απαιτεί να κάνουμε ό,τι μπορούμε για την ευημερία των άλλων και για να βοηθήσουμε τους άλλους. *Είμαι προορισμένος, γράφει, να χρησιμοποιήσω τα talέντα μου, την αντίληψή μου και τον χρόνο μου για την προαγωγή της μεγαλύτερης δυνατής ποσότητας κοινού καλού.*

Αλλά το γενικό καλό δεν πρέπει ποτέ να τίθεται πάνω απ' το ατομικό: *“Η κοινωνία δεν είναι παρά ένα άθροισμα ατόμων. Τα κοινωνικά δικαιώματα κι οι υποχρεώσεις πρέπει να είναι το άθροισμα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μελών της. Κανένα από τα δύο δεν είναι πιο αυθαίρετο από το άλλο»*. Η κοινωνία υπάρχει προς όφελος του ατόμου και όχι το αντίστροφο. Στην πραγματικότητα, η μεγαλύτερη βελτίωση της ανθρωπότητας θα προέλθει από την βελτίωση των ατόμων, χάρη στην οποία *“διευρύνεται η αντίληψή μας, ενεργοποιείται η αρετή, μας πλημμυρίζει η συνείδηση της ανεξαρτησίας μας και προσεκτικά εξαλείφεται οτιδήποτε μπορεί να εμποδίσει τους κόπους μας.”*

Αν αποδεχτούμε ότι η ανεξαρτησία του ατόμου είναι το υπέρτατο πράγμα, συνεπάγεται ότι όλα τα άτομα είναι εξίσου υπέρτατα – ότι κανείς δεν είναι σημαντικότερος από κάποιον άλλον. Με άλλα λόγια, όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ίσα και ως τέτοια έχουν ίσες αξιώσεις για δικαιοσύνη.

Τη δικαιοσύνη και την ισότητα, λοιπόν, δεν μπορεί να τις υπηρετήσει η κυβέρνηση, η οποία υπάρχει μόνο για να προωθεί την ανισότητα και την αδικία. Η κυβέρνηση, ή η οποιαδήποτε μορφή εξουσίας, δεν μπορεί να προβάλλει κανένα δικαίωμα πάνω στο άτομο, ούτε πρέπει να υπακούει κανείς στους νόμους της. Μόνο η αντίληψη των ατόμων μπορεί να ανακαλύψει και μόνο το άτομο μπορεί να αποφασίσει ποια είναι η δίκαιη και σωστή συμπεριφορά. Εάν η κυβέρνηση εξαλειφόταν και τα άτομα καθοδηγούνταν απ' το λογικό τους, θα υπήρχε μια κοινωνία «απε-

ριόριστης αρμονίας».

Η έμφαση που έδινε ο Γκόντγουιν στην ατομική κρίση δεν απέκλειε την πιθανότητα κοινών ή συλλογικών αποφάσεων. Υπογράμμισε ότι, στην καλύτερη περίπτωση, οι δύο διαδικασίες είναι παρόμοιες. Όταν τα άτομα συναντιούνται για να συζητήσουν ένα πρόβλημα, οι τρόποι συζήτησης και επιχειρηματολογίας είναι παραπλήσιοι με τον τρόπο που το μυαλό του ατόμου φτάνει στα δικά του συμπεράσματα. Και τα δύο είναι «*τρόποι ανακάλυψης του σωστού και του λάθους και τρόποι προετοιμασίας επιμέρους προτάσεων με τα κριτήρια της αιώνιας αλήθειας*». Αλλά ακόμη κι έτσι, αυτές οι κοινές αποφάσεις δεν μπορούν να γίνουν νόμοι με ισχύ υπεράνω του ατόμου· για τον Γκόντγουιν υπάρχει μόνο ένας δυνατός νόμος, ο Λόγος:

“Οι αποφάσεις του είναι αμετάκλητες και ενιαίες. Οι λειτουργίες της κοινωνίας εκτείνονται όχι στην κατασκευή αλλά στην ερμηνεία του νόμου. Δεν μπορεί να αποφασίσει, μπορεί μόνο να διακηρύξει αυτό που έχει ήδη αποφασίσει η φύση των πραγμάτων...”

Εάν οι συλλογικές αποφάσεις είναι παράλογες, τα άτομα πρέπει να αντιτάσσονται. Ο Γκόντγουιν δίνει έμφαση στην ειλικρινή πειθώ και στην παθητική αντίσταση ενάντια στις άδικες αποφάσεις· η ισχύς και η βία χρησιμοποιούνται μόνο σαν μια τελευταία λύση απελπισίας, όταν όλα τα άλλα μέσα έχουν αποτύχει. Ο καλύτερος τρόπος, λέει, είναι η άμεση προσωπική επαφή και όχι οι πολιτικές ομάδες. Τέτοιου είδους ομάδες, εξηγεί, αναπόφευκτα βασίζονται περισσότερο στο βάρος των αριθμών παρά στον Λόγο. Κατά καιρούς μπορεί να είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν προσωρινές «οργανώσεις» για την υπεράσπιση της ελευθερίας, αλλά:

“Τα ανθρώπινα όντα πρέπει να συναντιούνται όχι για να επιβάλλουν κάτι με το ζόρι αλλά για να προσπαθήσουν να μάθουν. Η αλήθεια αρνείται να συμμαχήσει με αριθμούς παραταγμένους στη σειρά.”

Έκτοτε, αυτή η έμφαση στις μικρές, προσωρινές ομάδες που συνδέονται φυσικά με χαλαρή σχέση, βρίσκεται στο επίκεντρο της αναρχικής θεωρίας και πράξης.

Ο Γκόντγουιν περιέγραψε την αναρχική κοινωνία ως αποκεντρωμένη και απλοποιημένη. Η τοπική διοίκηση θα αντικαταστήσει τα πολύπλοκα, συγκεντρωτικά κράτη και θα οδηγήσει σε μια παγκόσμια δημοκρατία

χωρίς εθνικά σύνορα. Οι άνθρωποι θα δουλεύουν συλλογικά και θα παίρνουν τα αγαθά δωρεάν από τις κοινόχρηστες αποθήκες, αποφασίζοντας από μόνοι τους για τις ανάγκες τους, δίχως το χρήμα και τη συναλλαγή, τις «*πλέον επιβλαβείς από όλες τις συνήθειες*». Με την κατάργηση της συσσωρευμένης ιδιοκτησίας και της οικονομικής ανισότητας, οι οποίες «*τσαλαπατούν τη δύναμη της σκέψης, σβήνουν τις σπιθές τις ευφυΐας και εξαναγκάζουν τη μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων να είναι βυθισμένη σε ποταπές έγνοιες*», όλοι «*θα είναι ενωμένοι με τους γείτονές τους με αγάπη και αμοιβαία ευγένεια χίλιες φορές μεγαλύτερη απ’ ό,τι τώρα· αλλά ο καθένας θα σκέφτεται και θα κρίνει για λογαριασμό του*».

Οι προσωπικές σχέσεις θα βασίζονται στην ισότητα και τη φιλία, όχι στον κτητικό εξαναγκασμό. Γι’ αυτό ο Γκόντγουιν καταδικάζει τον γάμο σαν την «*χειρότερη μορφή ιδιοκτησίας*», γιατί επιχειρεί (και συνήθως αποτυγχάνει) να καταστήσει μόνιμη μια επιλογή που έγινε στο παρελθόν. Ομοίως, τα παιδιά πρέπει να απελευθερωθούν από την κυριαρχία γονέων και δασκάλων: «*Κανείς δεν θα μαθαίνει κάτι επειδή πρέπει, αλλά επειδή θα το θέλει*». Η εκπαίδευση θα γίνεται σε μικρά, ανεξάρτητα σχολεία ή, ακόμη καλύτερα, θα είναι ατομική. Το να επαφίεται η ευθύνη της εκπαίδευσης στα χέρια της κυβέρνησης είναι, για τον Γκόντγουιν, ένας τρομερός κίνδυνος:

“Πρόκειται για μια συμμαχία ακόμα πιο τρομερή απ’ ό,τι η παλιά συμμαχία εκκλησίας και κράτους. Η κυβέρνηση θα καταφέρει να τη χρησιμοποιήσει για να ενισχύσει τη θέση της και να διαιωνίσει τους θεσμούς της.”

Καθώς η επανάσταση στη Γαλλία μετατρέπεται σε τυραννία και στην Αγγλία αυξανόταν η αντίδραση ενάντια στον ριζοσπαστισμό, ο Γκόντγουιν δεν μπορούσε να έχει καλή τύχη. Τον έβλεπαν «*με την ίδια φρίκη που βλέπει κανείς ένα βροκόλακα, ή ένα αναιμικό βαμπίρ*».

Το 1797 η ειδυλλιακή ζωή του με την **Μαίρη Γόλστοουνκرافτ**, που ήταν φεμινίστρια και συγγραφέας του βιβλίου *Μια Υπεράσπιση των Δικαιωμάτων των Γυναικών*, διακόπηκε απότομα και τραγικά, όταν η γυναίκα του πέθανε πάνω στη γέννα της κόρης τους Μαίρης.

Ακολούθησαν χρόνια στερήσης, φτώχειας και ανυποληψίας. Το 1812, ο νεαρός ποιητής **Πέρου Μπυς Σέλλεϋ**, που επιθυμούσε διακαώς να συναντήσει τον συγγραφέα της *Πολιτικής δικαιοσύνης* προσκλήθηκε στο

απομονωμένο σπίτι του Γκόντγουιν.

Ο Σέλλεϋ είχε μόλις αποβληθεί από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης επειδή είχε γράψει ένα φυλλάδιο με τίτλο *Η αναγκαιότητα της αθείας*, το οποίο ξεκινούσε με τις λέξεις: «Δεν υπάρχει Θεός...». Γνώρισε τη Μαίρη, ερωτεύτηκαν αμέσως σφοδρά ο ένας τον άλλο και κλέφτηκαν δυο χρόνια αργότερα.

Ο Σέλλεϋ, βαθύτατα επηρεασμένος από την

φιλοσοφία του Γκόντγουιν, προσπάθησε μέσω της ποιήσής του να την μεταδώσει σ' ένα νέο κοινό, και έγινε με τον καιρό ο πρώτος και ο μεγαλύτερος αναρχικός ποιητής.

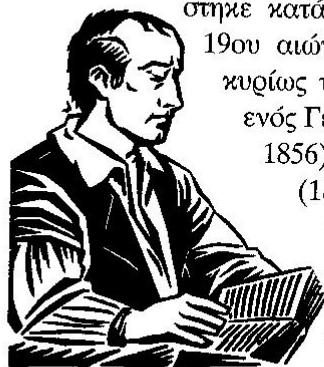
Την άνοιξη του 1836, ο Γκόντγουιν πέθανε σε ηλικία 80 ετών. Είχε αφιερώσει, έλεγε, όλα τα χρόνια της ενήλικης ζωής του στην προσπάθεια «να κάνω ό,τι μου αναλογούσε για να απελευθερώσω το ανθρώπινο μυαλό από τη σκλαβιά».

Η ΙΔΕΑ

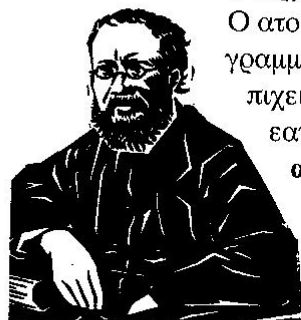
«Ο αναρχισμός έλκει την καταγωγή του απ' τον λαό...»

Μολονότι ο Τζέραρντ Γουίνστονλντ και ο Ουίλιαμ Γκόντγουιν είχαν ξεκινήσει να αναπτύσσουν τη φιλοσοφία του αναρχισμού κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, ο αναρχισμός ως συνεκτική θεωρία, με συστηματικά ανεπτυγμένο πρόγραμμα εμφανίστηκε κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Αυτό υπήρξε έργο κυρίως τεσσάρων ανθρώπων –

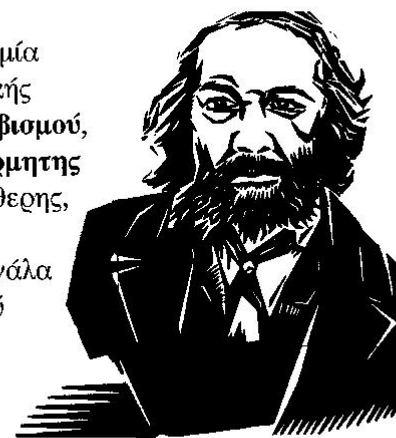
ενός Γερμανού, του **Μαξ Στίρνερ** (1806-1856), ενός Γάλλου, του **Πιερ Ζοζέφ Προυντόν** (1809-1865) και δύο Ρώσων, του **Μιχαήλ Μπακούνιν** (1814 -1876) και του **Πιοτρ Κροπότκιν** (1842-1921).

Ο αναρχισμός του Μαξ Στίρνερ, γεννημένος στην ατμόσφαιρα της γερμανικής ρομαντικής φιλοσοφίας, ήταν μια ακραία μορφή ατομικισμού, ή εγωισμού, η οποία τοποθετούσε το μοναδικό άτομο πάνω απ' όλα – από το κράτος, τους νόμους ή τους φόρους. Παραμένει ένας ακρογωνιαίος λίθος του αναρχισμού.

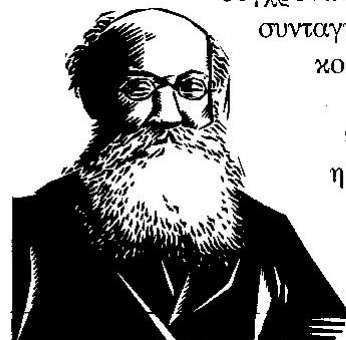

Ο ατομικισμός, εξ ορισμού, δεν έχει συγκεκριμένο πρόγραμμα αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών. Αυτό το επιχείρησε ο Προυντόν, ο πρώτος που περιέγραψε τον εαυτό του ανοιχτά ως αναρχικό. Οι θεωρίες του, της **αμοιβαιότητας** και του **φεντεραλισμού**, είχαν μια βαθύτατη επίδραση στην εξάπλωση του αναρχισμού ως μαζικού κινήματος· έδειξαν ξεκάθαρα πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει και να συντονιστεί ένας αναρχικός κόσμος.

Ο Μπακούνιν, η κεντρική φυσιογνωμία στην ανάπτυξη της σύγχρονης αναρχικής δράσης, τόνισε τον ρόλο του **κολλεκτιβισμού**, του **μαζικού ξεσηκωμού** και της **αυθόρμητης εξέγερσης** για την επίτευξη μιας ελεύθερης, αταξικής κοινωνίας. Τον 20ό αιώνα οι ιδέες του έγιναν δημοφιλείς σε μεγάλα τμήματα του παραδοσιακού εργατικού κινήματος – ιδιαίτερα στην Ισπανία, όπου έγινε η πρώτη σημαντική αναρχική κοινωνική επανάσταση.

Ο Κροπότκιν, ένας σπουδαγμένος επιστήμονας, επεξεργάστηκε μια λεπτομερή αναρχική ανάλυση των σύγχρονων συνθηκών, συνδεδεμένη με μια λεπτομερή συνταγή για μια μελλοντική **αναρχοκομμουνιστική** κοινωνία. Η θεωρία του εξακολουθεί να είναι ευρύτατα αποδεκτή από τους αναρχικούς.

Ωστόσο, οι διάφορες θεωρίες δεν αναιρούν η μία την άλλη: επικοινωνούν μεταξύ τους με πολλούς τρόπους και, μέχρις ενός σημείου, αφορούν σε διαφορετικά επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Ο ατομικισμός σχετίζεται στενά με τη συμπεριφορά στην ιδιωτική μας ζωή· η αλληλοβοήθεια,

με τις σχέσεις μας με τους άλλους. Σε μια αναρχική κοινωνία, η παραγωγή θα έχει συλλογικό χαρακτήρα, με τους ανθρώπους να δουλεύουν μαζί για το κοινό καλό, ενώ στον ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό κόσμο οι αποφάσεις θα λαμβάνονται από κοινού.

ΜΑΞ ΣΤΙΡΝΕΡ

«Τίποτα δεν μετρά περισσότερο για μένα απ' ό,τι ο εαυτός μου...»

Ο **Μαξ Στίρνερ** γεννήθηκε το 1806 στο Μπαυρόιτ, από φτωχούς γονείς. Οι εξαετείς σπουδές φιλοσοφίας που έκανε στο Βερολίνο διακόπτονταν συνεχώς προκειμένου να φροντίζει τη χήρα μητέρα του, η οποία έπασχε από φρενοβλάβεια που διαρκώς χειροτέρευε. Το 1835 πέρασε με δυσκολία τις εξετάσεις του και ξεκίνησε την πρώτη του άμισθη δουλειά ως

καθηγητής. Δυο χρόνια καταθλιπτικής φτώχειας κατέληξαν σε γάμο με την κόρη της σπιτονοικοκυράς του, η οποία πέθανε τον επόμενο χρόνο πάνω στον τοκετό. Το 1839 η τύχη του χαμογέλασε: έκλεισε ένα πενταετές συμβόλαιο για να εργαστεί ως καθηγητής στο παρθεναγωγείο του Ινστιτούτου της

Madame Gropius. Η σχετική οικονομική ασφάλεια που απέκτησε βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με την αναδυόμενη πολιτική και πνευματική αναταραχή του κόσμου γύρω του. Το 1840 ο Στίρνερ μπήκε στον περιβόητο κύκλο των **Ελεύθερων**: μια παρέα φανακλάδων φοιτητών, ριζοσπαστών και μποσέμ, μεταξύ των οποίων και οι νεαροί **Μαρξ** και **Ένγκελς**, που συναθροίζονταν στη γεμάτη καπνούς και οινόπνευμα ατμόσφαιρα της μπυραρίας του Χίππελ. Ο κομμουνιστής Άρνολντ Ρούγκε σοκαρίστηκε τόσο απ' όσα είδε και άκουσε εκεί, ώστε βγήκε έξω φωνάζοντας: *«Ο κοινωνικός μετασχηματισμός δεν επήλθε ποτέ από έναν μεθυσμένο συρφετό.»*

Μεταξύ των πολλών γυναικών που σύχναζαν στου Χίππελ ήταν και η πλούσια εικοσιπεντάχρονη **Μαρία Ντάνχαρντ**, μια φημισμένη παίκτρια μπιλιάρδου, καπνίστρια και πόπας, που επέμενε να συνοδεύει τους Ελεύθερους στα κοντινά μπουρδέλα. Τα βράδια, ο Στίρνερ επέστρεφε μόνος στο σπίτι του για να δουλέψει σκληρά, μέχρι αργά τη νύχτα, πάνω στα μυστηριώδη χειρόγραφα του. Το 1843, ο Μαξ και η Μαρία παντρεύτηκαν, με μια χαοτική τελετή, στο κατάλυμά τους. Κανείς δεν θυμήθηκε να φέρει τις βέρες. Έχοντας μια σταθερή δουλειά και μια πλούσια σύζυγο, ο Στίρνερ ολοκλήρωσε το βασικό του έργο.

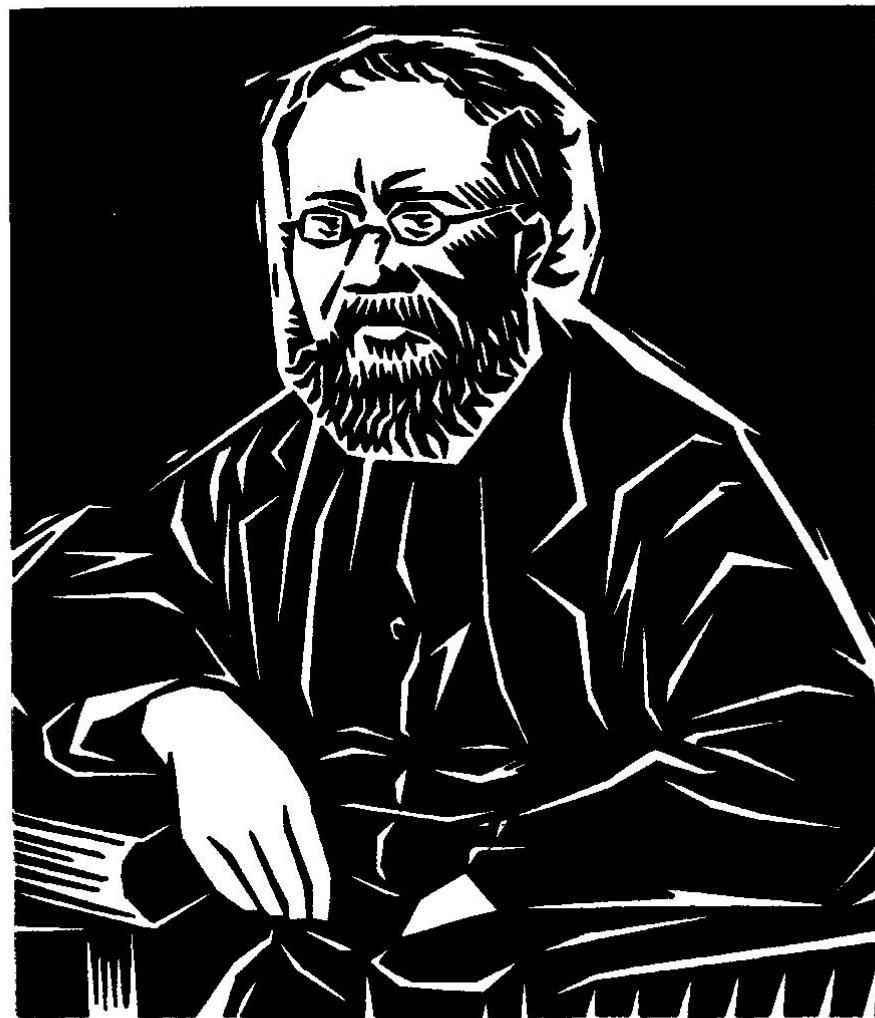
Ο Μοναδικός και η ιδιοκτησία του –«το πιο επαναστατικό βιβλίο που γράφτηκε ποτέ»– ξέσπασε σαν καταιγίδα πάνω στο ριζοσπαστικό Βερολίνο. Εκτόξευσε μια σειρά από προκλήσεις ενάντια σε κάθε θρησκευτική, πολιτική και φιλοσοφική ορθοδοξία, «δεξιά» ή «αριστερή», «προοδευτική» ή «συντηρητική». Το βιβλίο αμέσως βρέθηκε στο επίκεντρο της προσοχής, προκάλεσε ύβρεις και αγανάκτηση, και εξακόντισε τον Στίρνερ από την ταπεινή αφάνεια στην ένδοξη κακοφημία.

“Τι δεν θα 'πρεπε να θεωρώ δική μου υπόθεση! Πρώτα και πάνω απ' όλα την Υπόθεση του Καλού, έπειτα την υπόθεση του Θεού, την υπόθεση της ανθρωπότητας, της αλήθειας, της ελευθερίας, της ανθρωπινότητας, της δικαιοσύνης· κι ακόμα την υπόθεση του λαού μου, του ηγεμόνα μου, της πατρίδας μου· τέλος, ούτε την υπόθεση του Πνεύματος και χίλιες δυο άλλες υποθέσεις. Μόνο η δική μου υπόθεση δεν πρέπει να είναι δική μου. Ντροπή στον εγωιστή που δεν σκέφτεται παρά μόνο τον εαυτό του!”

“Μακριά από κάθε υπόθεση που δεν είναι εξολοκλήρου δική μου. Σκέφτεστε ότι τουλάχιστον η «Υπόθεση του καλού» θα είναι η υπόθεσή μου; Τι είναι καλό; Τι είναι κακό; Κανένα απ' τα δυο δεν έχει νόημα για μένα. Το θεϊκό είναι υπόθεση του Θεού· το ανθρώπινο των ανθρώπων. Η υπόθεσή μου δεν είναι ούτε η θεϊκή ούτε η ανθρώπινη ούτε η αληθινή, καλή, δίκαιη, ελεύθερη κλπ., αλλά είναι μοναδική, όπως είμαι κι εγώ. Τίποτα δεν μετρά για μένα περισσότερο απ' ό,τι ο εαυτός μου.”

Τίποτα δεν μετρά για μένα περισσότερο απ' ό,τι ο εαυτός μου. Αυτή είναι η βασική αλήθεια του Στίρνερ. Καθετί πέρα απ' το άτομο πρέπει να θεωρηθεί μια λανθασμένη και τυραννική αφηρημένη έννοια. Το ελεύθερο άτομο, «ο εγωιστής», πρέπει να γυρίσει την πλάτη του σε ιδέες όπως το κράτος, η κοινωνία, η θρησκεία, το έθνος, η ηθική, το καθήκον και οι υποχρεώσεις. Όλες αυτές απαιτούν να θυσιάζεται συνεχώς η ύπαρξη των ατόμων για χάρη ενός «ανώτερου» καλού. Ο Στίρνερ επιμένει ότι τα άτομα πρέπει να ζουν μόνο για τους εαυτούς τους, να μην σκύβουν το κεφάλι μπροστά σε τίποτα και σε κανέναν, και να περιμένουν το ίδιο κι απ' τους άλλους. Ένα πραγματικό άτομο θα αναγνωρίζει πάντα, και έτσι θα διασφαλίζει αυτομάτως, τη μοναδικότητα και των άλλων ατόμων. Μόνο αυτό, η «ένωση των εγωιστών», μπορεί να εγγυηθεί την ελευθερία του ατόμου – και την ελευθερία όλων των άλλων ατόμων.

Ο ατομικιστικός αναρχισμός του Στίρνερ, που ζητά το τέλος όλων των εξουσιών και δεν βάζει τίποτα στη θέση τους, εκτός από την μοναδική αλήθεια του ατόμου, είχε τρομερή επίδραση στον αναρχισμό. Επίσης, για πολλές δεκαετίες άσκησε ιδιαίτερη έλξη στους καλλιτέχνες, των οποίων η δημιουργική δραστηριότητα συνήθως χαρακτηρίζεται από ένα πνεύμα ανεξαρτησίας.

ΠΡΟΥΝΤΟΝ

«Τι είναι η ιδιοκτησία;»

Ο Πιερ Ζοζέφ Προυντόν γεννήθηκε το 1809 στη Φρανς Κομτέ, περιοχή της ανατολικής Γαλλίας. Η μητέρα του ήταν μαγειρίσσα· ο πατέρας του ήταν βαρελοποιός, ζυθοποιός και αποτυχημένος ταβερνιάρης. Ο Προυν-

ντόν πέρασε μέρος των παιδικών του χρόνων βόσκοντας αγελάδες στα βουνά της Γιούρα, μια εμπειρία που του ενέπνευσε τα ιδανικά της ελεύθερης ζωής των χωρικών τα οποία διαμόρφωσαν ολόκληρη τη φιλοσοφία του. Ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου αυτοδίδακτος. Στα 19 του πήρε μια υποτροφία για να σπουδάσει στο Παρίσι αλλά η ένδεια της οικογένειάς του τον ανάγκασε να μην τη δεχτεί. Μαθίτευσε σε έναν τυπογράφο και αργότερα άνοιξε τη δική του επιχείρηση στη Μπεζανσόν. Η επιχείρηση σύντομα χρεοκόπησε, αφήνοντάς του χρέη για την υπόλοιπη ζωή του.

Πηγαίνοντας στο Παρίσι, έγινε μάρτυρας της δυσαρέσκειας των εργατών και άρχισε να συναναστρέφεται με επαναστατικές ομάδες. Το 1840 ο Προυντόν εξέδωσε το *Τι είναι η ιδιοκτησία;*, ένα έργο που ο Μαρξ περιέγραψε ως «οξυδερκής... η πρώτη σαφής, ρωμαλέα και επιστημονική εξέταση» του θέματος.

Σ' αυτό το έργο, ο Προυντόν κάνει μια σημαντική διάκριση ανάμεσα στην κατοχή αντικειμένων για προσωπική χρήση, τα οποία αποκαλεί υπάρχοντα, και την ιδιοκτησία – τα εργοστάσια, τα εργαλεία, τη γη, τις πρώτες ύλες και ούτω καθεξής, με τη χρήση των οποίων δημιουργούνται τα κέρδη. Ο Προυντόν αναφέρεται στη δύναμη που έχει η ιδιοκτησία να εκμεταλλεύεται την εργασία των άλλων σ' ένα διάσημο και χαρακτηριστικά παράδοξο απόσπασμα:

Εάν με ρωτούσαν “Τι είναι η σκλαβιά;” και έπρεπε να απαντήσω με μια λέξη, θα έλεγα: “Φόνος” και θα γινόμουν αμέσως κατανοητός. Δεν θα χρειαζόταν κανένα επιπλέον επιχείρημα για να δείξω ότι το να αφαιρείς από κάποιους τις σκέψεις τους, τις επιθυμίες τους, την προσωπικότητά τους είναι μια εξουσία ζωής και θανάτου, και το να σκλαβώνεις έναν άνθρωπο είναι σαν να τον σκοτώνεις. Επομένως γιατί στο ερώτημα “Τι είναι η ιδιοκτησία”, να μην απαντήσω “Κλοπή”;

Η ιδιοκτησία, και το πολιτικό σύστημα που τη στηρίζει, πρέπει να καταργηθεί, αλλά η κατοχή –ο αποτελεσματικός έλεγχος των αναγκών της εργασίας και της ζωής– είναι η προϋπόθεση της ατομικής ελευθερίας. Όλοι οι εργάτες πρέπει να έχουν πλήρη δικαιώματα πάνω στο τι παράγουν αλλά όχι πάνω στα μέσα παραγωγής: «*Το δικαίωμα στα προϊόντα είναι αποκλειστικό. Το δικαίωμα στα μέσα είναι κοινό*». Οι πρώτες ύλες της γης δεν πρέπει να ανήκουν σε κανέναν και ο κοινωνικός πλούτος των παραγωγικών δυνατοτήτων και τεχνικών να είναι κληρονομιά όλων.

Ο Προυντόν ήταν πεπεισμένος ότι αν παρέμενε η ιδιοκτησία σε χέρια ιδιωτών ήταν βέβαιος ο αποκλεισμός της πλειοψηφίας απ' το δικαίωμα της δίκαιης κατανομής του κοινωνικού πλούτου.

Ο Προυντόν στάθηκε επικριτικά απέναντι στον κομμουνισμό, ο οποίος επιζητά την ισότητα και αναγνωρίζει τη σημασία της κοινωνικής παραγωγής, αλλά αδιαφορεί για την ανάγκη ατομικής ανεξαρτησίας. Κατά την άποψή του, ο αναρχισμός είναι η ανώτερη μορφή κοινωνίας διότι προωθεί και τη δικαιοσύνη και την ανεξαρτησία.

Σύμφωνα με τον Προυντόν, οι αληθινοί νόμοι με τους οποίους λειτουργεί μια κοινωνία αναδύονται φυσιολογικά μέσα από την ίδια την κοινωνία και παρέχουν αυτομάτως την απαραίτητη τάξη στην ανθρώπινη ζωή και δραστηριότητα. Δεν επιβάλλονται από τα πάνω και βεβαίως δεν έχουν καμιά σχέση με κυβερνήσεις – στην πραγματικότητα, η κυβέρνηση επιδιώκει να παρεμποδίσει την ανάπτυξη της αυθόρμητης συνεργασίας ανάμεσα στα ελεύθερα άτομα. Το καθήκον της ανακούφισης της κοινωνίας από το βάρος της εξουσίας και της ιδιοκτησίας πέφτει πάνω στην εργατική τάξη:

“Εργάτες, ανειδίκευτοι εργάτες, ό,τι κι αν είστε, η πρωτοβουλία της μεταρρύθμισης είναι δική σας. Εσείς είστε που θα φέρετε σε πέρας αυτήν τη σύνθεση της κοινωνικής συγκρότησης που θα αποτελέσει το αριστούργημα της δημιουργίας. Είστε οι μόνοι που μπορείτε να το φέρετε σε πέρας... Και εσείς άνθρωποι της εξουσίας, άγριοι δικαστές, δειλοί ιδιοκτήτες, με έχετε καταλάβει επιτέλους;... Μην προκαλείτε το ξέσπασμα της απελπισίας μας, γιατί ακόμα κι αν ο στρατός και η αστυνομία σας καταφέρουν να μας καταστείλουν, δεν θα μπορέσετε να αντισταθείτε στο έσχατό μας μέσο...”

Γι' αυτήν την αόριστη απειλή, η κυβέρνηση τον κατηγορήσε για «εγκλήματα κατά της δημόσιας ασφάλειας», αλλά οι ένορκοι αρνήθηκαν να τον καταδικάσουν. Το 1843 έφτασε στη Λυών, μια πόλη στην οποία η ανάμνηση της μακράς παράδοσης εξεγέρσεων ήταν ακόμη νωπή. Η ιδέα μιας ευρέως διαδεδομένης οργάνωσης εργατών, σε συνδυασμό με μια έμφαση πάνω στην οικονομική δράση, κέρδιζε έδαφος στην πόλη. Ο Προυντόν συνδέθηκε με μια μυστική εταιρεία χειρωνακτών εργατών που αντιτάσσονταν στην πολιτική δράση:

“Η κοινωνική επανάσταση διατρέχει σοβαρό κίνδυνο εάν γίνει μέσω μιας πολιτικής επανάστασης... Το νέο σοσιαλιστικό κίνημα θα ξεκινήσει απ' τον πόλεμο των εργαστηρίων.”

Ο Προυντόν πάντοτε ήταν κάθετα αντίθετος σε οποιαδήποτε αναδιοργάνωση της κοινωνίας που απλώς σκόπευε να αντικαταστήσει μια ομάδα ηγετών με μια άλλη. Το 1847, έχοντας προσχωρήσει στην επαναστατική πρωτοπορία της εποχής στο Παρίσι, απέρριψε τα σχέδια του Μαρξ για μια πολιτική οργάνωση:

“Ας μη γίνουμε οι ηγέτες μιας νέας μισαλλοδοξίας. Ας μη παριστάνουμε τους απόστολους μιας νέας θρησκείας, ακόμα κι αν είναι η θρησκεία της λογικής, του Λόγου.”

Αντ' αυτού, προέτρεπε για άμεση οικονομική δράση ώστε «μέσω μιας οικονομικής ένωσης να επιφέρουμε την επιστροφή του πλούτου στην κοινωνία, τον οποίο έχει αρπάξει μια άλλη οικονομική ένωση».

Ήταν τέτοια η δύναμη των οπαδών του Προυντόν ανάμεσα στους ριζοσπάστες εργάτες ώστε ο Μαρξ κατέφυγε σε ύβρεις και διαστρεβλώσεις για να περάσει το δικό του. Το χάσμα ανάμεσα στον αναρχισμό και τον μαρξισμό άρχισε να διευρύνεται.

Όλες αυτές οι έριδες, όμως, παραμερίστηκαν στην εξέγερση του Φεβρουαρίου του 1848, που ήταν ένα λαϊκό κίνημα, μιας και τα κυριότερα αιτήματά του συνάντησαν την καθολική επιδοκιμασία που επέφερε τη λήξη της μοναρχίας. Ο Προυντόν αμέσως ακολούθησε τους εξεγεγμένους στα οδοφράγματα, μολονότι είχε επιφυλάξεις σχετικά με τους στόχους τους. Σύντομα διακηρύχθηκε η Δεύτερη Δημοκρατία, αλλά ο Προυντόν αντιλήφθηκε τα όριά της. «Έχουν κάνει μια επανάσταση χωρίς ιδέες», έγραψε, «είναι απαραίτητο να δοθεί μια κατεύθυνση στο κίνημα».

Αυτό ήταν το καθήκον που έθεσε τώρα στον εαυτό του. Ξεκίνησε βγάζοντας την πρώτη στον κόσμο τακτική αναρχική εφημερίδα, τον *Αντι-*

πρόσωπο του Λαού, που ο υπότιτλος της έγραφε: «*Τι είναι ο παραγωγός; Τίποτα! Τι θα έπρεπε να είναι; Τα πάντα!*». Απ' τις στήλες της τόνιζε συνεχώς ότι «*το προλεταριάτο πρέπει να χειραφετηθεί χωρίς τη βοήθεια της κυβέρνησης*», και εξαπέλυε επίθεση ενάντια στους μύθους των εκλογών και του κοινοβουλίου.

Τον Ιούνιο, οι δυσαρεστημένοι εργάτες του Παρισιού για μια ακόμα φορά εξεγέρθηκαν ενάντια στην κυβέρνηση. Ο Προυντόν μπήκε στις γραμμές τους, αντιλαμβανόμενος ότι εδώ, στην πρώτη εξέγερση της εργατικής τάξης, υπήρχε ένα καινούργιο επαναστατικό στοιχείο. Παρά την άγρια καταστολή που ακολούθησε, κατά τη διάρκεια της οποίας πολλοί εργάτες δολοφονήθηκαν απ' τους πυροβολισμούς των φρουρών ή μεταφέρθηκαν σε αποικίες καταδίκων, ο Προυντόν ακλόνητος υποστήριξε απροκάλυπτα τους εργάτες. Ως απάντηση, η κυβέρνηση έκλεισε την εφημερίδα του. Όταν άρθηκε η απαγόρευση κυκλοφορίας, στον υπότιτλό της προστέθηκε:

“Τι είναι ο καπιταλιστής; Τα πάντα! Τι θα 'πρεπε να είναι; Τίποτα!”

Ο ακραίος τρόπος με τον οποίο υποστήριζε το προβάδισμα της ταξικής πάλης και την ανάγκη συμπαράταξης με τους εργάτες ως τάξη (και όχι απλά με κάποια αόριστη ομάδα, «τον λαό») τον απομόνωσε από αρκετούς ριζοσπάστες. Με την κυκλοφορία της εφημερίδας του να έχει φτάσει τις 40.000 φύλλα, η κυβέρνηση τελικά έκλεισε τον *Αντιπρόσωπο του Λαού*. Ο Προυντόν κι οι φίλοι του, που το περίμεναν, είχαν κάνει ήδη σχέδια για μια καινούργια εφημερίδα, τον *Λαό*. Σ' αυτήν, περιέγραψε τον πρόσφατα εκλεγμένο Γάλλο Πρόεδρο Λουδοβίκο Ναπολέοντα ως την «*προσωποποίηση της αντίδρασης που συνωμοτεί για να υποδο-*

λώσει τον λαό». (Η διορατικότητά του ήταν αξιοσημείωτη: λίγα χρόνια αργότερα, ο Λουδοβίκος Ναπολέων, ανιψιός του Βοναπάρτη, οργάνωσε ένα πραξικόπημα και αυτοανακηρύχθηκε Αυτοκράτορας).

Ο Προυντόν άρχισε να κρύβεται, προκειμένου να αποφύγει τη σύλληψη, αλλά κατηγορήθηκε για στάση και καταδικάστηκε ερήμην σε τρία χρόνια φυλάκιση. Σύντομα συνελήφθη και φυλακίστηκε στο φρούριο Ντουλέν, αλλά, παρόλ' αυτά, τον περισσότερο καιρό είχε τη δυνατότητα να αρθρογραφεί στην καινούργια του εφημερίδα, τη *Φωνή του Λαού*. Αυτή ήταν η πιο δημοφιλής απ' όσες έβγαλε· πουλούσε 60.000 φύλλα. Τον Μάιο του 1850, απαγορεύτηκε η κυκλοφορία της όπως είχε γίνει και με τις προηγούμενες, αυτή τη φορά για «υποκίνηση σε εμφύλιο πόλεμο». Ο Προυντόν χρησιμοποίησε τον χρόνο που απέμενε μέχρι να αποφυλακιστεί για να γράψει βιβλία, μεταξύ των οποίων οι *Εξομολογήσεις ενός Επαναστάτη*, μια ανάλυση της επανάστασης του 1848, και η *Γενική Ιδέα της Επανάστασης στον 19ο Αιώνα*, στο οποίο ανιχνεύει την μέχρι τότε διαδρομή της κοινωνικής προόδου και υποδεικνύει την μελλοντική της κατεύθυνση.

Στη *Γενική Ιδέα*, ο Προυντόν υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη κοινωνία δεν είναι ξέχωρη από τη φύση, αλλά αποτελεί μέρος της· φυσικοί κανόνες και περιορισμοί αναγκάζουν την ανθρωπότητα να εξελιχθεί και να κατακτήσει την ελευθερία. Η επανάσταση είναι εξίσου απαραίτητη –και εξίσου αναπόφευκτη– με τη γέννηση, το μεγάλωμα και τον θάνατο:

“Η επανάσταση είναι μια δύναμη την οποία καμιά εξουσία, θεϊκή ή ανθρώπινη, δεν μπορεί να υπερνικήσει, και είναι στη φύση της να μεγαλώνει εξαιτίας της ίδιας της αντίστασης που αντιμετωπίζει... Όσο περισσότερο την καταστέλλει κανείς τόσο περισσότερο αυξάνει την αντίδρασή της και καθιστά τη δράση της ακατανίκητη. Έτσι, είναι ακριβώς το ίδιο για τον θρίαμβο μιας ιδέας είτε αυτή καταδιώκεται, παρεμποδίζεται, χτυπιέται από την αρχή, είτε αναπτύσσεται και εξελίσσεται ανεμπόδιστα... Η επανάσταση προχωράει, με μελαγχολικά και προκαθορισμένα βήματα, πάνω απ' τα λουλούδια που έχουν στρώσει οι φίλοι της, μέσα απ' το αίμα των υπερασπιστών της, πάνω απ' τα κορμιά των εχθρών της.”

Οι επαναστάσεις του 17ου και του 18ου αιώνα, έγραφε, κατάφεραν απλά να αντικαταστήσουν την απόλυτη αρχή της φεουδαρχικής μοναρχίας με την κυριαρχία του καπιταλιστικού κράτους. Κατά τη γνώμη του,

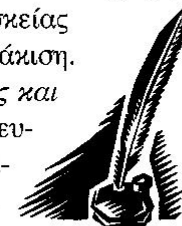
όλες οι μορφές κρατικής οργάνωσης δεν ήταν παρά «χάος, που προσφερόταν ως βάση για μια δίχως τέλος τυραννία». Επομένως, ο 19ος αιώνας απαιτούσε μια περαιτέρω επανάσταση, μια συνολική οικονομική αλλαγή, κατά την οποία το κράτος θα αντικατασταθεί από μια νέα μορφή κοινωνικής οργάνωσης, που θα βασίζεται στην ένωση των εργατών:

“Η σπουδαιότητα του έργου τους δεν βρίσκεται στα μικροσυμφέροντα του σωματείου τους, αλλά στην άρνηση του ρόλου των καπιταλιστών και των κυβερνήσεων, τα οποία οι πρώτες επαναστάσεις άφησαν ακλόνητα. Κατόπιν, όταν θα' χουν υπερνικήσει το πολιτικό ψεύδος, οι ομάδες των εργατών θα πρέπει να καταλάβουν τους μεγάλους βιομηχανικούς τομείς, οι οποίοι αποτελούν την φυσική τους κληρονομιά.”

Αμέσως μόλις επιτευχθεί αυτό, θα ανοίξει ο δρόμος προς μια αναρχική κοινωνία, βασισμένη στη θεωρία της αμοιβαιότητας. Εδώ ο Προυντόν έθεσε τα θεμέλια της ανάπτυξης των αναρχικών και συνδικαλιστικών κινημάτων που έμελλε να ακολουθήσουν, περιγράφοντας τις βασικές ιδέες του άμεσου εργατικού ελέγχου σε μια αποκεντρωμένη και ομοσπονδιοποιημένη κοινωνία:

“Στη θέση των νόμων, θα βάλουμε συμβόλαια: όχι άλλοι νόμοι που έχουν ψηφιστεί κατά πλειοψηφία ή έστω ομόφωνα. Κάθε πολίτης, κάθε πόλη, κάθε βιομηχανικό σωματείο θα φτιάχνει τους νόμους του. Στη θέση των πολιτικών εξουσιών θα βάλουμε οικονομικές δυνάμεις. Στη θέση των μόνιμων στρατών θα έχουμε ενώσεις βιομηχανικών εργατών. Στη θέση της αστυνομίας, θα έχουμε την ταυτότητα συμφερόντων.”

Μετά την αποφυλάκισή του, ο Προυντόν δεν μπορούσε να βρει δουλειά εξαιτίας του εξτρεμισμού του και μόνο το 1858 βρήκε εκδότη για το πιο περιεκτικό έργο του μέχρι τότε, το *Η δικαιοσύνη στην Επανάσταση και την Εκκλησία*. Μέσα σε μια βδομάδα πούλησε 6.000 αντίτυπα, προτού η κυβέρνηση προχωρήσει σε κατάσχεση των υπολοίπων. Κατηγορήθηκε για εγκλήματα κατά της δημοσίας αιδούς, της θρησκείας και του κράτους, και καταδικάστηκε σε τρία χρόνια φυλάκιση. Κατέφυγε αμέσως στο Βέλγιο, όπου έγραψε το *Πόλεμος και Ειρήνη*, ένα έργο του οποίου τόσο η ανάλυση της προέλευσης και της δυναμικής του πολέμου όσο κι ο τίτλος παρέμειναν φανερά στο μυθιστόρημα του **Λέοντα Τολστόι**.

Το 1862, δόθηκε στον Προυντόν αμνηστία και επέστρεψε στη Γαλλία. Γρήγορα ολοκλήρωσε το έργο του για τη θεωρία του φεντεραλισμού, το οποίο έκτοτε επηρέασε βαθιά την αναρχική σκέψη.

Το *Για την ομοσπονδιακή αρχή*, που εκδόθηκε το 1863, είναι μια σύνοψη των απόψεών του πάνω στον εθνικισμό και μια απόπειρα να διευρύνει το πεδίο ενδιαφερόντων των αναρχικών, από το βιομηχανικό και οικονομικό επίπεδο στο επίπεδο της παγκόσμιας κοινωνίας γενικά. Πίστευε ότι η πραγματική αναρχία θέλει ακόμα μερικούς αιώνες για να πραγματοποιηθεί, και πριν γίνει αυτό θα προηγηθεί ένα στάδιο κοινωνικής εξέλιξης που θα βασίζεται στην ύπαρξη ομοσπονδιών σε κάθε επίπεδο. Έτσι η ομοσπονδία θα ξεκινήσει σε τοπικό επίπεδο. Οι άνθρωποι θα ενωθούν μεταξύ τους εθελοντικά για να οργανώσουν και να ελέγξουν τις ζωές τους. Ο συντονισμός (και όχι η διοίκηση) των ενώσεων και των κοινοτήτων θα επιτευχθεί μέσω της συμμετοχής τους σε ακόμα πιο περιεκτικές, αλλά εξίσου ελεύθερα επιλεγμένες συνομοσπονδίες.

Ο Προυντόν ήταν κάθετα αντίθετος στον εθνικισμό: μια φιλοσοφία που κατά τη γνώμη του μπορούσε, κατ' αρχήν, να οδηγήσει μόνο στην καθυπόταξη των πληθυσμών οι οποίοι ενώνονταν πίσω απ' τις «δικές τους» ισχυρές συγκεντρωτικές κυβερνήσεις, και, στη συνέχεια, στον διεθνή ανταγωνισμό και στον πόλεμο. Οι κεντρικές κυβερνήσεις θα καταργούνταν και τα έθνη θα αντικαθίσταντο από συνομοσπονδίες γεωγραφικών περιοχών. Η Ευρώπη, φερόμενη, θα γίνει μια συνομοσπονδία συνομοσπονδιών, όπου η μικρότερη τοπική ομοσπονδία θα έχει την ίδια σημασία με τη μεγαλύτερη. Η πολιτική οργάνωση και οι αποφάσεις της κοινωνίας, τότε, θα κατευθύνονται απ' τη βάση προς τα πάνω.

Αυτή τη φορά, όμως, ο Προυντόν είχε ισχυρούς οπαδούς και επηρέασε το κίνημα αποχής απ' τις εκλογές που δημιουργήθηκε πριν απ' τις εκλογές του 1863.

“Σας λέω με όλη την ενέργεια και τη θλίψη της καρδιάς μου: χωρίστε απ' αυτούς που έχουν αποκοπεί από σας... Με το χωρισμό θα κερδίσετε. Ούτε αντιπρόσωποι, ούτε υποψήφιοι.”

Αυτή υπήρξε έκτοτε η θέση όλων των αναρχικών απέναντι στους πολιτικούς και την ψηφοφορία.

Στα δύο τελευταία χρόνια της ζωής του, και παρά την κλονισμένη υγεία του, έγραψε το *Για την πολιτική ικανότητα της εργατικής τάξης*, το έργο του με τη μεγαλύτερη ίσως επιρροή: μια τελευταία διαθήκη που

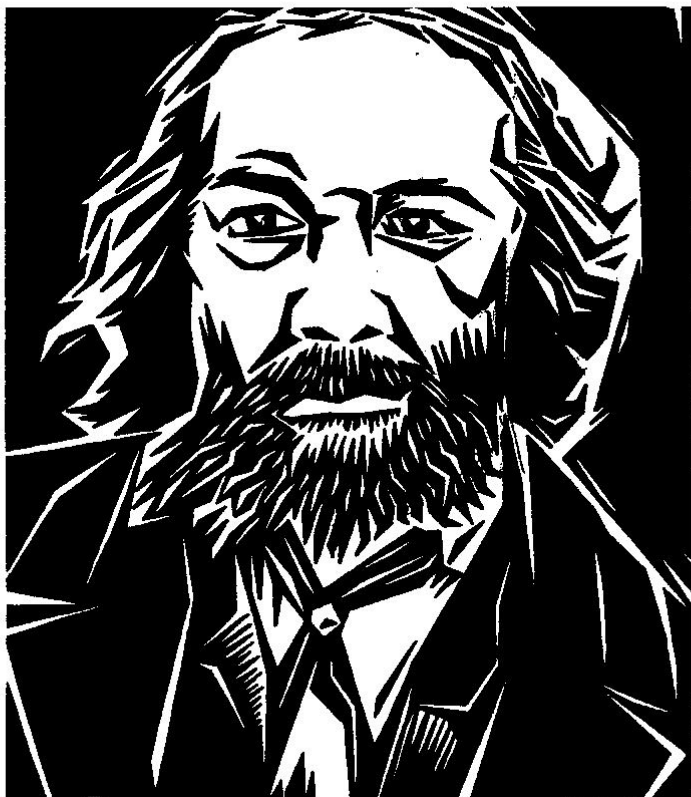
συνέπλεξε τα νήματα των διάφορων θεωριών του σε μια τελική, συνεκτική διατύπωση, σχετικά με την αποστολή του προλεταριάτου ως ανεξάρτητης δύναμης της κοινωνικής προόδου.

“Το να έχει κανείς πολιτική ικανότητα σημαίνει να έχει συνείδηση του εαυτού του ως μέλους της συλλογικότητας, να επιβεβαιώνει την ιδέα που απορρέει απ' αυτή τη συνειδητοποίηση και να αγωνίζεται για την πραγμάτωσή της. Όποιος πληροί αυτές τις τρεις προϋποθέσεις έχει πολιτική ικανότητα.”

Πίστευε ότι τώρα οι Γάλλοι εργάτες βρίσκονταν κοντά στο να πληρούν αυτές τις τρεις προϋποθέσεις. Είχαν ήδη συνειδητοποιήσει ότι ανήκαν σε μια συλλογικότητα –την εργατική τάξη– της οποίας τα συμφέροντα ήταν αντίθετα από των άλλων κοινωνικών τάξεων. Επιπλέον, η ταξική τους συνείδηση τους οδηγούσε προς την ιδέα της αμοιβαιότητας, την ιδέα μιας κοινωνίας οργανωμένης στη βάση της ισονομίας και του φεντεραλισμού, τα μέσα με τα οποία μπορούσε να επιτευχθεί η ισότητα.

Ο Προυντόν πέθανε τον Ιανουάριο του 1865. Λίγο πριν είχε λάβει με χαρά τα νέα για τη δημιουργία της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων, που εν πολλοίς οφειλόταν στις προσπάθειες των οπαδών του. Απόδειξη της αποδοχής των ιδεών του από ένα μεγάλο μέρος της εργατικής τάξης, ήταν η τεράστια νεκρική πομπή που σχηματίστηκε στην κηδεία του. Τούτη η αποδοχή εξασφάλιζε την ανάδυση του αναρχισμού ως σημαντικής δύναμης στη σύγχρονη ιστορία, και παρείχε στους κατοπινούς αναρχικούς μια σταθερή βάση για να θεμελιώσουν τη θεωρία τους.

ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

«Καταμεσής της λαϊκής τρικυμίας...»

Ο Μιχαήλ Μπακούνιν γεννήθηκε το 1814 μέσα στη ρώσικη αριστοκρατία. Στα 21 του παράτησε τη Σχολή Πυροβολικού της Αγίας Πετρούπολης για να σπουδάσει φιλοσοφία στο Βερολίνο, όπου επηρεάστηκε από την «αριστερή» εγγελιανή φιλοσοφία. Ήταν η εποχή που διατύπωσε την περίφημη ρήση του: *«Η ορμή της καταστροφής είναι μια δημιουργική ορμή»*. Σε αντίθεση με την έμφαση που έδινε ο Χέγκελ στο θετικό στη διαλεκτική, η *«επαναστατική άρνηση»* του Μπακούνιν έβλεπε το αρνητικό σαν την κινητήρια δύναμη της ιστορίας.

Για τον νεαρό Μπακούνιν, ένας καινούργιος κόσμος θα μπορούσε να αναδυθεί μόνο απ' την ολοκληρωτική καταστροφή του παλιού. Ο αληθινός σκοπός της ιστορίας είναι η απελευθέρωση της ανθρωπότητας, και η αληθινή απελευθέρωση είναι πιθανή μόνο μέσω μιας απόλυτης ρήξης με το παρελθόν. Αυτή η απόλυτη ρήξη –η επανάσταση– είναι μια πράξη απόλυτης άρνησης του συνόλου της ανθρωπότητας εναντίον όλων των εξουσιών. Ο σκοπός –η ελευθερία– και το μέσον –η επανάσταση– πάνε χέρι-χέρι.

Ήταν ήδη καχύποπτος απέναντι στους κομμουνιστές.

«Η κοινωνία τους δεν είναι μια ελεύθερη κοινωνία, μια πραγματική ένωση ελεύθερων ανθρώπων, αλλά ένα κοπάδι ζώων, αφόρητα εξαναγκασμένων και ενομένων δια της βίας, που ακολουθεί μόνο υλικούς σκοπούς, αγνοώντας παντελώς την πνευματική πλευρά της ζωής.»

Το 1844 συνάντησε στο Παρίσι τον Προυντόν και τον Μαρξ. Ωστόσο, ο ενθουσιασμός του για τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, και συγκεκριμένα για μια γενική εξέγερση που θα συνδεόταν με τις επαναστάσεις των υποδουλωμένων εθνών, έβρισκε σφόδρα αντίθετους τον Μαρξ και τον Ένγκελς. Δημιουργήθηκε ένα χάσμα μεταξύ τους, το οποίο συνέχισε να διευρύνεται. Το 1848, μια ομιλία του υπέρ της ανεξαρτησίας της Πολωνίας προκάλεσε την απέλασή του απ' τη γαλλική κυβέρνηση. Την επόμενη χρονιά ο Μπακούνιν έφτασε στη Δρέσδη, όπου σύμφωνα με τα λόγια του **Ρίχαρντ Βάγκνερ**, ήταν ένας «ικανός και ψύχραιμος ηγέτης» της εξέγερσης του Μαΐου. Όπως θυμάται ο Βάγκνερ, που βρέθηκε δίπλα του στα οδοφράγματα:

«Τα πάντα επάνω του ήταν κολοσσιαία. Ήταν γεμάτος πρωτόγονη ζωτικότητα και δύναμη.»

Αυτή η ζωντάνια οδήγησε στη σύλληψή του στη Σαξονία, όπου καταδικάστηκε σε θάνατο. Ακολούθησε η έκδοσή του στην Αυστρία, όπου και καταδικάστηκε ξανά σε θάνατο. Στη συνέχεια, η Ρωσία απαίτησε τον επαναπατρισμό του και ο Μπακούνιν ρίχτηκε χωρίς δίκη στα κελιά του φρουρίου Πετροπαυλόσκ για έξι χρόνια. Η φυλάκιση και η εξορία στη Σιβηρία προκάλεσαν ανεπανόρθωτες βλάβες στην υγεία του. Κι όμως, το 1861 απέδρασε δραματικά. Όλη η Ευρώπη διάβαζε για το εντυπωσιακό ταξίδι του στο Λονδίνο, μέσω Ιαπωνίας και Αμερικής.

Η πρώτη ερώτηση του Μπακούνιν όταν έφτασε στη Βρετανία, ήταν, σε ποιο μέρος της Ευρώπης γίνονται αναταραχές. «*Η ησυχία*», έγραφε, «*την οποία όλοι εκτιμούν ιδιαίτερω, είναι η μεγαλύτερη καταστροφή που μπορεί να βρει ένα ανθρώπινο ον*». Μόλις άκουσε ότι πουθενά στην Ευρώπη δεν συνέβαιναν ταραχές, απάντησε: «*Τότε τι πρέπει να κάνουμε; Πρέπει να πάω στην Περσία ή την Ινδία για να αναμοχλεύσω τα πράγματα; Θα τρελαθώ αν μείνω άπραγος*».

Για τρία χρόνια αφιέρωσε τις δυνάμεις του στο κίνημα για την ανεξαρτησία της Πολωνίας. Η αποτυχία της εξέγερσης του 1863 τον έκανε να στραφεί από τις εθνικές προς την διεθνή επανάσταση, και το 1864 δημιούργησε στην Ιταλία μια διεθνή μυστική εταιρεία, την **Αδελφότητα: «Αόρατοι καπετάνιοι καταμεσής της λαϊκής τρικυμίας»**.

Το 1868, ο Μπακούνιν έγινε μέλος της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων –της Πρώτης Διεθνούς–, μιας ομοσπονδίας ριζοσπαστικών οργανώσεων απ' όλη την Ευρώπη. Η Διεθνής δεν είχε ενιαίο επίσημο πρόγραμμα. Η πολιτική της καθοριζόταν μέσα στις διάφορες ομοσπονδίες της και από τα τακτικά Συνεδριά της. Όμως μολονότι τμήματά της ήταν ποικίλες οργανώσεις, το Γενικό Συμβούλιο της ελεγχόταν από μια εξουσιαστική σοσιαλιστική φράξια γύρω απ' τον Μαρξ.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη όλων των ταξικών κοινωνιών διέπονταν από «*επιστημονικούς νόμους*» των οποίων τη λειτουργία μπορούσαν να κατανοήσουν μόνοι όσοι τους μελετούσαν προσεκτικά χρησιμοποιώντας τις μεθόδους του. Η κοινωνία εξελισσόταν σταδιακά για μεγάλα χρονικά διαστήματα, μέχρις ότου να συνέβαινε μια επαναστατική αλλαγή. Σε όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις μια άρχουσα τάξη αντικαθίστατο από μια άλλη, η οποία είχε δυναμώσει «στη μήτρα» της παλιάς κοινωνίας. Επομένως, στον καπιταλισμό οι εργάτες θα πρέπει να σχηματίσουν ένα συγκεντρωτικά οργανωμένο,

πειθαρχημένο πολιτικό κόμμα που θα καταλάβει την κρατική εξουσία και θα εγκαθιδρύσει την «δικτατορία του προλεταριάτου». Ιδέες σαν αυτήν προκαλούσαν φρίκη στον Μπακούνιν.

Η κριτική του Μπακούνιν στον αυταρχισμό του Μαρξ άνοιξε τη συζήτηση πάνω στα δύο ζωτικά προβλήματα της σύγχρονης επαναστατικής θεωρίας και πρακτικής: τον ρόλο των ριζοσπαστών διανοούμενων, τους οποίους ο Μπακούνιν ειρωνικά αποκαλούσε «σοφούς», και την αντίληψη του Μαρξ για τον «επιστημονικό σοσιαλισμό».

Για τον Μπακούνιν, η επαναστατική «καταιγίδα» δημιουργείται από τον αναπότρεπτο ρου των γεγονότων και μπορεί να πυροδοτηθεί από ασήμαντες αφορμές. Οι οργανωμένες ομάδες μπορούν να βοηθήσουν τη γέννηση της επανάστασης μέσω της προπαγάνδας και της δράσης τους, αλλά μόνο εφόσον οι ιδέες αυτές αντανάκλουν τις επιθυμίες των μαζών. Οι ομάδες αυτές δεν πρέπει να διαχωρίζονται ποτέ απ' τις μάζες και μάλιστα πρέπει να επιζητούν να εμποδίσουν τη συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια μιας ελίτ, τονίζοντας συνεχώς την ελεύθερη ένωση.

Μόνο οι μάζες μπορούν να κάνουν αληθινή επανάσταση, συμμετέχοντας πλήρως σε αυτήν και ελέγχοντάς την απόλυτα. Η επανάσταση δεν μπορεί να γίνει εν ονόματί τους, οργανωμένη και κατευθυνόμενη από έναν «επαναστατικό» πυρήνα που πιστεύει ότι κατέχει την αλήθεια. Μια τέτοια επανάσταση, υποστήριζε ο Μπακούνιν, θα πρέπει να θεωρείται αντεπαναστατική. Οι σοφοί θεωρούν τους εαυτούς τους ανώτερους από τις μάζες και προορίζονται να γίνουν μια μελλοντική κυρίαρχη τάξη, μια νέα αριστοκρατία.

Σύμφωνα με τον Μπακούνιν, ο μαρξισμός είναι η ιδεολογία μιας νέας

τάξης που αναζητά εξουσία. Μιλάει για την ανατροπή του καπιταλισμού, την απελευθέρωση και το τέλος της εκμετάλλευσης, αλλά στην πραγματικότητα η ριζοσπαστική διάνοηση βλέπει την επανάσταση σαν μια λαμπρή ευκαιρία να διευρύνει τις προοπτικές καριέρας της. Αυτή η ελίτ, προκειμένου να έρθει στην εξουσία, θα χρησιμοποιήσει την «επιστήμη» της για να δικαιολογήσει την κυριαρχία της στις μάζες. Για τον Μπακούνιν, τέτοιοι άνθρωποι είναι η «πεμπτουσία και η επιστημονική έκφραση του πνεύματος και των συμφερόντων των αστών».

Τα λόγια του Μαρξ περί αντικειμενικών «επιστημονικών νόμων» της κοινωνικής εξέλιξης, οι οποίοι κατευθύνονται από τις αναπόφευκτες οικονομικές εξελίξεις –«νόμων» τους οποίους μόνο ο Μαρξ και οι μαθητές του μπορούσαν να «ερμηνεύσουν»– το μόνο που κάνουν είναι να προκαλούν σύγχυση στους εργάτες. Συνιστώντας υπομονή, αναβάλλοντας την εξέγερση και αντικαθιστώντας την επανάσταση με «συμμαχίες» με αστικά κοινοβουλευτικά κόμματα μέχρι να συμβεί η «αναπόφευκτη τελική κρίση» του καπιταλισμού, ο Μαρξ καταδίκαζε την εργατική τάξη σε αιώνια σκλαβιά. Για τον Μπακούνιν, η στομφώδης θεωρητικολογία του Μαρξ ήταν μια ανόητη δεισιδαιμονία: μια νέα θρησκεία με ένα νέο ιερατείο του οποίου ο Επίγειος Παράδεισος, τοποθετημένος σε κάποιο άγνωστο μέλλον, ήταν απλώς μια ακόμα ιδεολογία καταπίεσης.

Ωστόσο, εκείνη την εποχή οι πιο δημοφιλείς ιδέες μέσα στη Διεθνή δεν ήταν αυτές του Μαρξ αλλά αυτές του Προυντόν, του οποίου ο φεντε-ραλισμός και η θεωρία της αμοιβαιότητας έβαλαν τα θεμέλια της έννοιας του **κολλεκτιβισμού**, που διατυπώθηκε απ' τον Μπακούνιν. Σε αντίθεση με τις εκκλήσεις του Μαρξ για κατάληψη του κράτους, ώστε να ελεγχθούν οι μηχανισμοί του, ο Προυντόν και ο Μπακούνιν προσδοκούσαν μια κοινωνία ελεύθερων ομοσπονδιών, ελεύθερων ενώσεων ελεύθερων εργατών.

Ο κολλεκτιβισμός σύντομα έγινε η δηλωμένη πολιτική της ιταλικής και της ισπανικής ομοσπονδίας, των μεγαλύτερων ομοσπονδιών της Διεθνούς, και γινόταν όλο και πιο δημοφιλής στα τμήματα της Ελβετίας, του Βελγίου και της Γαλλίας. Ο Μαρξ ανησυχώντας έντονα εξαιτίας της δημοτικότητας του αντιεξουσιαστικού κολλεκτιβισμού του Μπακούνιν, τον απείλησε με «Αφορισμό»! Ξεκίνησε μια εκστρατεία ψεμάτων και κατασκευοφάντησης, ενώ στήθηκε μια επιτροπή προκειμένου να διερευνήσει αυτές τις κατηγορίες, η οποία διέγραψε τον Μπακούνιν κατά πλειοψη-

φία. Ο Μαρξ συνειδητοποίησε ότι ήταν απαραίτητο να απομακρύνει τον Μπακούνιν αν ήθελε να μετασχηματιστεί η μέχρι τότε δομή της Διεθνούς από μια συνομοσπονδία αυτόνομων ομοσπονδιών σε ένα σύστημα πολιτικών κομμάτων που θα διευθυνόταν από τον ίδιο.

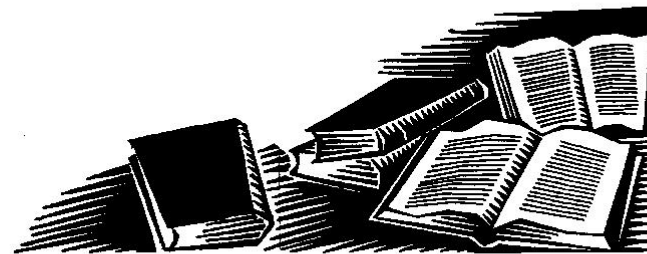

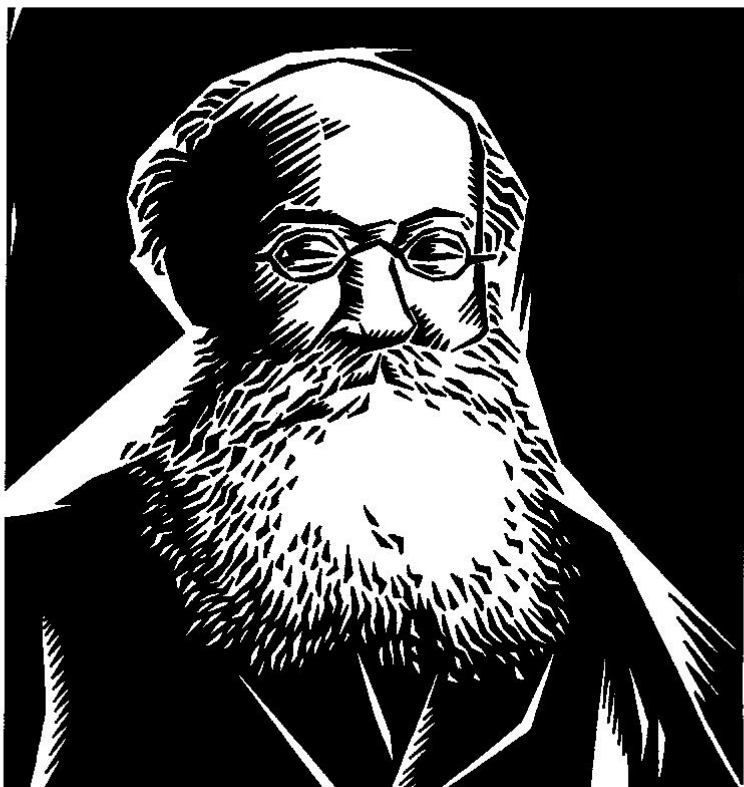
Εκείνη την εποχή, ο Μαρξ κατάφερε με δεσποτικές μεθόδους να προωθήσει μια λύση μέσα στη Διεθνή. Η ελβετική ομοσπονδία συγκάλεσε ένα έκτακτο Συνέδριο στο οποίο οι κατηγορίες αποδείχτηκαν αναληθείς. Επίσης, το Διεθνές Συνέδριο υποστήριξε πλήρως τον Μπακούνιν, καταδίκασε και απέρριψε ολοκληρωτικά το Γενικό Συμβούλιο του Μαρξ και τα σχέδιά του. Κατά τη γνώμη τους, καθήκον των εργατών ήταν η καταστροφή της πολιτικής εξουσίας. Απορρίπτονταν οι συμβιβασμοί με τους αστούς πολιτικούς και τον κοινοβουλευτισμό, ενώ η οργάνωση νέων θεσμών πολιτικής εξουσίας θεωρούνταν εξίσου επικίνδυνη με την οποιαδήποτε υπάρχουσα κυβέρνηση. Το Συνέδριο αποτέλεσε μια ολοκληρωτική ήττα για τον Μαρξ. Σε απάντηση, ο Μαρξ μετέφερε το Γενικό Συμβούλιο στην ασφάλεια της Νέας Υόρκης, όπου σιγά σιγά μαράθηκε.

Ο Μπακούνιν πέθανε στη Βέρνη την 1η Ιουλίου του 1876, εξαντλημένος από μια ζωή γεμάτη αγώνες και καταβεβλημένος απ' τις συκοφαντίες και τις ίντριγκες των μαρξιστών. Τα πρώτα πενήντα χρόνια του τον καθιέρωσαν σε ολόκληρη την Ευρώπη ως μία ηρωική –σχεδόν μυθική– μορφή.

Η κληρονομιά που άφησε είναι τεράστια. Οι ιδέες που ανέπτυξε τα τελευταία δέκα χρόνια της ζωής του διαδόθηκαν γρήγορα σε ολόκληρη τη Ρωσία και οι θεωρίες του κολλεκτιβιστικού αναρχισμού και της επανάστασης ήταν οι βάσεις του αναρχοσυνδικαλισμού, ο οποίος ενέπνευσε μαζικά κινήματα στη Γαλλία και την Ισπανική Επανάσταση του 1936. Αλλά τα πιο σημαντικά ήταν η εμβριθής και πρωτοποριακή κριτική που άσκησε στον εξουσιαστικό (ή κρατικό) σοσιαλισμό, και η αξιοσημείωτη προφητεία του για τις κατοπινές εξελίξεις, η οποία διατηρεί και σήμερα την αξία της.

“Το όνομά μου θα συνεχίσει να ζει, και στο όνομα αυτό θα αποδοθεί η πραγματικά δικαιολογημένη δόξα του ότι υπήρξε ο ανελέητος και ασυμβίβαστος αντίπαλος όχι των προσώπων, αλλά των εξουσιαστικών θεωριών τους και των γελοίων, αποκρουστικών τους αξιώσεων για παγκόσμια δικτατορία.”

ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ

«Το έργο μας είναι ξεκάθαρο...»

Ο **Πιοτρ Κροπότκιν** γεννήθηκε πρίγκιπας μέσα σε μια επιφανή στρατιωτική οικογένεια, το 1842. Νέος μπήκε στη Σχολή Ευελπίδων, την πιο επιλεκτή ακαδημία της Ρωσίας, όπου έγινε ο καλύτερος μαθητής της και υπηρέτησε ως προσωπικός ακόλουθος του Τσάρου Αλέξανδρου. Μπροστά του διαγραφόταν ένα λαμπρό μέλλον. Αξιωματικός της Φρουράς, της οποίας σύντομα θα γινόταν στρατηγός και στη συνέχεια θα γινόταν κυβερνήτης κάποιας επαρχίας. Στα είκοσί του ξάφνιασε τους πάντες όταν, αντί για όλα αυτά, επέλεξε να ενταχθεί στο κατώτερο σύνταγμα των Κοζάκων του Αμούρ.

Ο νεαρός πρίγκιπας βρισκόταν ήδη απ' την πλευρά της φιλελεύθερης

μεταρρύθμισης και είχε αναπτύξει ένα πάθος για τις επιστημονικές ανακαλύψεις. Η τοποθέτησή του στη Σιβηρία του έδωσε την ευκαιρία να ικανοποιήσει και τα δύο ενδιαφέροντά του. Η πρώτη του δουλειά ήταν να κάνει μια έκθεση για τις φυλακές και τα αλατωρυχεία, όπου τα καταναγκαστικά έργα, η φυματίωση και το σκορβούτο, σε συνδυασμό με το δριμύ ψύχος, προκαλούσαν φρικτούς πόνους και θάνατο στους φυλακισμένους. Η εμπειρία αυτή του άνοιξε τα μάτια σχετικά με τη φύση της αριστοκρατικής κυβέρνησης.

“Άρχισα να καταλαβαίνω τη διαφορά ανάμεσα στο να ενεργείς σύμφωνα με την αρχή των διαταγών και της πειθαρχίας και στο να ενεργείς σύμφωνα με την αρχή της αλληλοκατανόησης. Ομολογώ, τώρα, ότι στη Σιβηρία έχασα την όποια πίστη διατηρούσα μέχρι τότε απέναντι στην κρατική πειθαρχία. Ήμουν έτοιμος να γίνω αναρχικός.”

Ο Κροπότκιν, για να ξεφύγει απ' αυτή τη σκληρή πραγματικότητα, άρχισε να εξερευνά τη Σιβηρία. Ταξίδεψε για χρόνια σε ολόκληρη την περιοχή παρέα με Κοζάκους και κυνηγούς, καλύπτοντας συνολικά περισσότερα από 50.000 χιλιόμετρα. Οι γεωλογικές και γεωγραφικές ανακαλύψεις του αποτέλεσαν μια τεράστια συμβολή στην επιστημονική γνώση και εδραίωσαν τη διεθνή του φήμη. Την εποχή αυτή ο Κροπότκιν συνάντησε αρκετούς πολιτικούς εξόριστους, μεταξύ των οποίων και τον ποπουλιστή μυθιστοριογράφο και ποιητή Μιχαήλοφ, ο οποίος είχε καταδικαστεί σε καταναγκαστικά έργα το 1861 γιατί είχε εκδώσει ανατρεπτι-

κές προσούρες. Ο Μιχαήλοφ, λίγο πριν πεθάνει από φυματίωση, μύησε τον Κροπότκιν στις ιδέες του Προυντόν.

Το 1886, μια ομάδα πολωνών φυλακισμένων αφόπλισαν τους φρουρούς τους και ξεκίνησαν να διασχίσουν τα βουνά της Μογγολίας προς την Κίνα, ελπίζοντας τελικά να καταπλεύσουν προς την Ευρώπη και την ελευθερία. Κυνηγήθηκαν απ' τα στρατεύματα των Κοζάκων, συνελήφθησαν και αρκετοί εκτελέστηκαν. Ο Κροπότκιν σε ένδειξη διαμαρτυρίας παραιτήθηκε απ' τον στρατό και επέστρεψε στην Αγία Πετρούπολη προκειμένου να φοιτήσει στο πανεπιστήμιο και να συνεχίσει το γεωγραφικό του έργο. Το 1871 του πρόσφεραν την επίζηλη θέση του Γραμματέα της Ρωσικής Γεωγραφικής Εταιρείας, αλλά τώρα ήξερε ότι η επιλογή του βρισκόταν αλλού:

“Τι δικαίωμα είχα σ' αυτές τις ανώτερες χαρές όταν γύρω μου δεν επικρατούσε παρά μιζέρια και αγώνας για ένα μουχλιασμένο κομμάτι ψωμί· όταν οτιδήποτε έπρεπε να ξοδέψω για να μπορέσω να ζήσω σ' αυτόν τον κόσμο των ανώτερων συναισθημάτων έπρεπε να 'χει παρθεί απ' τα στόματα αυτών που καλλιεργούν το σιτάρι και δεν έχουν αρκετό ψωμί για τα παιδιά τους;”

Αρχικά ταξίδεψε στη Ζυρίχη, όπου εκατοντάδες ρώσοι εξόριστοι ήταν συγκεντρωμένοι γύρω από φιλομπακουνινικές και αντιμπακουνινικές φράξιες, έπειτα στη Γενεύη, και τελικά στα βουνά της Γιούρα, ένα προσπύργιο του αναρχισμού. Εκεί γνωρίστηκε με τον **Τζέημς Γκιγιώμ** και τον **Αντεμάρ Σουίτζκεμπελ**, οι οποίοι είχαν φέρει τις ιδέες του Μπακούνιν στους ωρολογοποιούς της περιοχής. Ο τρόπος με τον οποίο

αυτοί οι ανεξάρτητοι χωρικοί τεχνίτες συζητούσαν για τις αρχές και τις πιθανότητες της κοινωνικής δικαιοσύνης καθόρισαν τελικά τη στάση του Κροπότκιν:

“Οι σχέσεις ισοτιμίας που βρήκα στα βουνά της Γιούρα· η ανεξαρτησία της σκέψης και της έκφρασης που είδα να αναπτύσσονται στους εργάτες καθώς και η απεριόριστη αφοσίωσή τους στην υπόθεση, με γοήτευαν έντονα και όταν έφυγα απ' τα βουνά, αφού είχα κάτσει μια εβδομάδα μαζί με τους ωρολογοποιούς, οι απόψεις μου σχετικά με τον σοσιαλισμό είχαν κατασταλάξει· ήμουν ένας αναρχικός.”

Επιστρέφοντας στη Ρωσία, ο Κροπότκιν ρίχτηκε σε μυστική δραστηριότητα ανάμεσα στους εργάτες της Αγίας Πετρούπολης. Το 1874 συνελήφθη και κλείστηκε στο φρούριο Πετροπαυλόσκ, όπου αρρώστησε βαριά. Δυο χρόνια αργότερα δραπέτευσε, και το 1877 έφτασε πάλι στη Γιούρα.

Ο Κροπότκιν έγινε αμέσως δεκτός στους ενδότερους κύκλους του αναρχικού κινήματος και αφιέρωσε τα επόμενα λίγα χρόνια στο να ταξιδεύει σε ολόκληρη τη δυτική Ευρώπη ως αγκιτάτορας και οργανωτής. Η Ελβετία ήταν η βάση του για κάποιο διάστημα, αλλά απελάθηκε το 1881 επειδή επαίνεσε τη δολοφονία του Τσάρου Αλέξανδρου Β' ως μια «*ηρωική πράξη*». Πήγε στη συνέχεια στη Γαλλία, αλλά το κύμα ταραχών και εκρήξεων βομβών που ακολούθησε εκεί είχε ως αποτέλεσμα να συλληφθεί και να φυλακιστεί για τρία χρόνια. Η διεθνής διαμαρτυρία και η κλονισμένη του υγεία οδήγησαν τελικά στην αποφυλάκισή του, και το 1886 έφτασε στην Αγγλία όπου έζησε για τα επόμενα τριάντα χρόνια.

Ο Κροπότκιν ένωσε τώρα πως το κίνημα έπρεπε να προχωρήσει πέρα απ' τις θεωρητικές συζητήσεις και να αναπτύξει συγκεκριμένες αναρχικές εναλλακτικές λύσεις για τα άμεσα κοινωνικά προβλήματα. Στην εφημερίδα του *Η εξέγερση* και σε αμέτρητες προσούρες και βιβλία, ο Κροπότκιν καταπιάστηκε, με ζωντανό, δημοσιογραφικό τρόπο, με σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα οικονομίας και ιστορίας. Η αισιοδοξία και η σαφήνιά του έκαναν τα γραπτά του τόσο δημοφιλή ώστε οι ιδέες του –που γενικά αποκαλούνταν *ελευθεριακές* ή *αναρχοκομμουνιστικές*– σύντομα διαδόθηκαν σε ολόκληρο τον κόσμο και επέδρασαν σημαντικά στο αναρχικό κίνημα, όπου αυτό υπήρχε.

Οι περισσότεροι αναρχικοί δεν έβλεπαν καμία αντίφαση ανάμεσα στον αναρχισμό του Μπακούνιν και του Κροπότκιν, θεωρώντας ότι ο

Μπακούινιν ασχολούνταν περισσότερο με το ζήτημα του πώς να ξεπεραστεί η υφιστάμενη τάξη πραγμάτων και ο Κροπότκιν με τις μορφές οργάνωσης που θα 'πρεπε να την αντικαταστήσουν.

Σε αντίθεση με την επανάσταση του Μπακούινιν –μια τεράστια καταστροφή ή ένα σάρωμα της παλιάς τάξης πραγμάτων– η επανάσταση του Κροπότκιν ήταν ακόμα και στο ξεκίνημά της της μια δημιουργική πράξη. Προκειμένου να εμποδίσουν την εγκαθίδρυση νέων μορφών εξουσίας, οι εργάτες πρέπει να ξέρουν ότι η επανάστασή τους είναι το σημείο εκκίνησης μιας απολύτως ελεύθερης κοινωνίας. Όλες οι απόπειρες να δημιουργηθεί μια νέα «επαναστατική κυβέρνηση» πρέπει να αναχαιτιστούν, ενώ κάθε βήμα προς ακόμα μεγαλύτερη ελευθερία και ισότητα πρέπει να ενθαρρυνθεί. Ο ρεφορμισμός και η διστακτικότητα είναι πράγματα ολέθρια· μόνο ο ολοκληρωτικός και άμεσος μετασχηματισμός μπορεί να αποτρέψει την επιστροφή στην παλιά τάξη πραγμάτων. Για τον Κροπότκιν, η Παρισινή Κομμούνια του 1871 έδειχνε ξεκάθαρα την κατεύθυνση της επανάστασης: η Κομμούνια θα γινόταν μια εθελοντική ένωση όλων των ομάδων και των ατόμων που βρίσκονταν μέσα σ' αυτήν, και θα ενώνονταν με άλλες κομμούνες ώστε να σχηματίσουν ένα ελεύθερο συνεταιριστικό περιφερειακό και παγκόσμιο δίκτυο το οποίο θα αντικαθιστούσε όλα τα κράτη και τις κυβερνήσεις.

“Όταν θα έρθουν εκείνες οι μέρες – και είναι στο χέρι σας να επισπεύσετε τον ερχομό τους – όταν μια ολόκληρη περιοχή, όταν μεγάλες πόλεις μαζί με τα προάστιά τους απαλλαχτούν απ' τους κυβερνήτες τους, το έρ-

γο μας θα είναι ξεκάθαρο· όλα τα μηχανήματα πρέπει να επιστραφούν στους αληθινούς ιδιοκτήτες τους, έτσι ώστε όλοι να έχουν το μερίδιό τους στην κατανάλωση, και η παραγωγή να συνεχιστεί για καθετί που είναι αναγκαίο και χρήσιμο. Έτσι, η κοινωνική ζωή όχι μόνο δεν θα διακοπεί αλλά θα συνεχιστεί με τη μεγαλύτερη ενέργεια.”

Στην αναρχοκομμουνιστική κοινωνία του Κροπότκιν δεν θα υπάρχουν μισθοί για την εργασία (τόσο η θεωρία της αμοιβαιότητας του Προυντόν όσο και ο κολλεκτιβισμός του Μπακούινιν περιλάμβαναν συστήματα πληρωμής για τον εργάσιμο χρόνο)· για τον Κροπότκιν, κάθε είδος μισθού (ακόμη και με τη μορφή κουπονιών) ήταν μια μορφή καταναγκασμού. Στην κομμούνια όλα τα αγαθά και οι υπηρεσίες θα διατίθενται δωρεάν σε οποιονδήποτε τα χρειάζεται. Οι ανάγκες, και όχι η εργασία, θα καθορίζουν πώς θα διανέμονται τα πράγματα, και σε μια ελεύθερη κοινωνία οι ανάγκες μπορούν να καθοριστούν μόνο ελεύθερα. Ο Κροπότκιν, όπως κι ο Προυντόν, αντιλαμβανόταν ότι ο κοινωνικός πλούτος δημιουργήθηκε συλλογικά –είναι αδύνατον να μετρηθεί η συνεισφορά του κάθε ατόμου– και συλλογικά πρέπει να χρησιμοποιείται.

Η ανισότητα και η ατομική ιδιοκτησία σε εργοστάσια, γη και ούτω καθεξής πρέπει να καταργηθούν, όμως ο καπιταλισμός δεν θα αντικατασταθεί από την κρατική ιδιοκτησία –όπως φιλοδοξούν οι εξουσιαστές σοσιαλιστές– αλλά από το διεθνές σύστημα του εθελοντικού συνεταιρισμού. Ο Κροπότκιν τόνιζε ότι στοιχεία ενός τέτοιου συστήματος υπάρχουν ήδη –το διεθνές ταχυδρομικό σύστημα είναι ένα παράδειγμα– και δεν υπάρχει καμιά λογική αιτία ώστε να μην μπορεί ένας τέτοιος εθελοντικός συνεταιρισμός να γίνει παγκόσμιος. Είναι πιο πρακτικό και λογικό να οργανωθεί έτσι μια σύνθετη, μοντέρνα κοινωνία, παρά με τον καπιταλιστικό ανταγωνισμό ή τον κρατικό σχεδιασμό, πόσο μάλλον που και τα περισσότερα δεινά του κόσμου προέρχονται απ' το χάος και την ερήμωση που σχετίζονται μ' αυτά τα συστήματα. Αν όλη η ενέργεια και η εργασία που αναλώνονται σε αντιπαραγωγικές δραστηριότητες όπως ο μιλιταρισμός και η γραφειοκρατία, πήγαιναν, αντ' αυτών, σε κοινωνικά χρήσιμες δραστηριότητες, θα ήταν αρκετές για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες όλων των ανθρώπων. Σε έναν ελεύθερο, αναρχικό κόσμο η παραγωγική διαδικασία επίσης θα είναι πολύ πιο διαφορετική απ' ό,τι είναι σήμερα στον καπιταλισμό. Ο καταμερισμός εργασίας, οι επικίνδυν-

νες συνθήκες που επικρατούν στα εργοστάσια, τα δίχως νόημα μαθήματα, η πλήξη, η ματαιώση, οι ελλείψεις και η καταπίεση θα αντικατασταθούν από την ικανοποίηση των ελεύθερα επιλεγμένων, ποικίλων και χρήσιμων ενασχολήσεων. Σε μια τέτοια κοινωνία, η ανθρώπινη δραστηριότητα, από τη στιγμή που θα εκλείψουν οι τεχνητοί περιορισμοί, θα προσανατολιστεί φυσικά προς το γενικό καλό.

“Αποκλειστικός σκοπός των ανθρώπων στη ζωή δεν είναι να τρώνε, να πίνουν και να βρίσκουν ένα κατάλυμα. Αφ’ ης στιγμής ικανοποιήσουν τις υλικές ανάγκες τους, θα ξεπροβάλουν άλλες ανάγκες, που γενικά μπορούν να περιγραφούν ως ανάγκες καλλιτεχνικής φύσεως. Οι ανάγκες αυτές έχουν πολύ μεγάλη ποικιλία: ποικίλουν από άτομο σε άτομο και όσο περισσότερο εκπολιτίζεται η κοινωνία, τόσο πιο πολύ θα αναπτύσσεται η ατομικότητα και τόσο πιο μεγάλη ποικιλία θα αποκτούν οι επιθυμίες.”

Ένα επιχείρημα που χρησιμοποιείται συνεχώς ενάντια σ’ αυτούς που πιστεύουν ότι η ανθρώπινη κοινωνία είναι ικανή για θεμελιώδη πρόοδο είναι ότι κάτι τέτοιο είναι *ενάντια στη φύση*. Στον Γκόντγουιν έλεγαν πως οποιαδήποτε βελτίωση στην κατάσταση του λαού θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε ταχύτερους ρυθμούς αναπαραγωγής των ανθρώπων, κι έτσι θα εκμηδενίζονταν οι όποιες πρόοδοι. Στα μέσα του 19ου αιώνα ήταν κοινός τόπος στην επιστημονική και πολιτική σκέψη ότι οι βασικοί νόμοι της κοινωνίας ήταν επίσης και οι βασικοί νόμοι της φύσης (μια άποψη που φυσικά συμμερίζονταν ο Γκόντγουιν και ο Προυντόν), αλλά

αυτή η ζωή στη φύση έχει παντού και πάντα *«ματωμένα δόντια και νύχια»*. Ο Δαρβίνος και οι συνεργάτες του μιλούσαν για τη ζωή των έμβιων όντων ως μία ατελείωτη *«παράσταση μονομάχων»*, όπου ο νόμος της δύναμης εξασφάλιζε την επιβίωση του ισχυρότερου και την εξαφάνιση του πιο αδύναμου, και επέκτειναν αυτή την ιδέα, περιγράφοντας και την πρωτόγονη ανθρώπινη κοινωνία ως μια *«συνεχή ελεύθερη πάλη»*.

Τα ταξίδια του Κροπότκιν στη Σιβηρία και τη Μαντζουρία, καθώς και οι επιστημονικές παρατηρήσεις που έκανε εκεί, τον είχαν πείσει ότι ίσχυε το αντίθετο. Υποστήριξε, ότι ένας τέτοιος αγώνας θα ήταν στην πραγματικότητα ολέθριος για οποιοδήποτε είδος, γιατί θα ακύρωνε τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την ομαδική ή κοινωνική διαβίωση. Πολύ περισσότερο, σε ό,τι αφορά στην ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας. Κατά τη γνώμη του, η συνεργασία και η κοινωνική αλληλεγγύη – και όχι ο αγώνας και ο ανταγωνισμός – είναι τα ζωτικά στοιχεία της επιτυχίας και της επιβίωσης των ζώων.

Στο βιβλίο του *Αλληλοβοήθεια* (1902), ο Κροπότκιν συγκέντρωσε εντυπωσιακές επιστημονικές αποδείξεις για να υποστηρίξει αυτές τις ιδέες. Εάν υπάρχει ένας αγώνας αυτός είναι ενάντια στις φυσικές συνθήκες – στο κλίμα, στην εξασφάλιση τροφής και ούτω καθεξής – και όχι ανάμεσα σε ξεχωριστά ζώα του ίδιου είδους.

“Η ζωή μέσα σε κοινωνίες δίνει τη δυνατότητα στα πιο αδύναμα ζώα να αντισταθούν στα, ή να προστατευθούν από, τα πιο τρομερά και σαρκοβόρα θηρία: τους επιτρέπει να μακροημερεύσουν· δίνει τη δυνατότητα στα διάφορα είδη ζώων να μεγαλώσουν τα μικρά τους με τη μικρότερη απώλεια ενέργειας· δίνει τη δυνατότητα στα ζώα που ζουν σε αγέλες να μετακινούνται προς αναζήτηση νέων τόπων διαμονής. Αν και δέχομαι ότι η δύναμη, η σβελτάδα, τα προστατευτικά χρώματα και η ανθεκτικότητα στην πείνα και το κρύο είναι τόσες πολλές ικανότητες που κάνουν το άτομο ή τα είδη ανθεκτικότερα κάτω από διάφορες περιστάσεις, ισχυρίζομαι ότι κάτω από οποιοδήποτε περιστάσεις η κοινωνικότητα είναι το μεγαλύτερο πλεονέκτημα στον αγώνα για επιβίωση. Τα είδη που προθύμα την εγκαταλείπουν είναι καταδικασμένα να καταστραφούν· ενώ τα ζώα τα οποία ξέρουν καλύτερα πώς να ενώνονται, έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να επιβιώσουν και να εξελιχθούν, μολοντί μπορεί να υπολείπονται από τα άλλα σε κάθε ικανότητα, εκτός απ’ τη διανοητική.”

Η «διανοητική ικανότητα» είναι η μεγαλύτερη απόδειξη της σημασίας της κοινωνικότητας. Η γλώσσα, η εμπειρία, η γνώση, η κουλτούρα: όλα αυτά μπορούν να αναπτυχθούν μόνο μέσα από την κοινωνική ζωή, η οποία καθιερώνει την καθημερινή πρακτική ενός «συλλογικού αισθήματος δικαιοσύνης» – αυτού που, σύμφωνα με τον Κροπότκιν, βρίσκεται στην καρδιά της κοινωνίας. Η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η συνεργασία και η αλληλοβοήθεια είναι απαραίτητα στην ανθρώπινη κοινωνία. Δίχως αυτά, η καθημερινή ζωή θα φτάσει σύντομα σε ένα τέλμα. Αυτά είναι που διασφαλίζουν την ανάπτυξη και τη ζωτικότητα της κοινωνίας, όχι η καταναγκαστική, συγκεντρωτική εξουσιαστική διακυβέρνηση.

Η διαχρονική συνηγορία του Κροπότκιν ήταν το ότι έθεσε την αναρχική θεωρία πάνω σε επιστημονική βάση, παρέχοντας συνάμα ένα αισιόδοξο και ελπιδοφόρο όραμα για το μέλλον. Είδε στον αναρχισμό την υψηλότερη έκφραση της βιολογικής ανάγκης των ζώων να σχηματίζουν κοινωνικές ομάδες. Οι επιστημονικές του σπουδές τού παρείχαν αποδείξεις ότι η γενική κατεύθυνση της ανθρώπινης ιστορίας ήταν συνεχώς προς την ελευθερία, εν αντιθέσει με στιδήποτε επέβαλε η εξουσία, και ότι η περαιτέρω πρόοδος ήταν αναπόφευκτη. Ακολουθώντας μια κοινωνική επανάσταση που θα αγκάλιαζε τα πάντα, η κοινωνία θα συνεχίσει να αναπτύσσεται και να αλλάζει προς κατευθύνσεις που δεν μπορούν να φανταστούν οι άνθρωποι που ζουν στον παρόντα εξουσιαστικό κόσμο. Η κοινωνία αναπτύσσεται κατά τρόπο φυσικό ώστε να διασφαλίσει μια ζωή «ενημερίας για όλους», όπου η συλλογική παραγωγικότητα θα τεθεί σε συλλογική χρήση – τον αναρχισμό.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ήταν δυσάρεστα. Ο Κροπότκιν υποστήριξε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, επειδή πίστευε ότι η Γερμανία ήταν περισσότερο εξουσιαστική απ' τους αντιπάλους της, μια θέση που τον διαχώρισε από τους περισσότερους αναρχικούς. Το 1917 επέστρεψε στη Ρωσία, όπου έγινε δεκτός σαν μεγάλος επαναστάτης. Σύντομα όμως συγκρούστηκε ανοιχτά με τον Λένιν και τους μπολσεβίκους. Γέρος, εξασθενημένος και απομονωμένος, συνέχισε παρ' όλα αυτά τις εκκλήσεις υπέρ της αναρχικής επανάστασης:

“Μια κοινωνική επανάσταση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από μια κεντρική κυβέρνηση... το να εμπιστευτεί κανείς τη μεγαλοφυΐα των κομματικών δικτατόρων σημαίνει ότι καταστρέφει όλους τους ανεξάρτητους

πυρήνες, τα συνδικάτα και τους τοπικούς συνεταιριστικούς οργανισμούς διανομής, μετατρέποντάς τους σε γραφειοκρατικά όργανα του κόμματος... Δεν είναι αυτός ο τρόπος να πραγματοποιήσουμε την επανάσταση.”

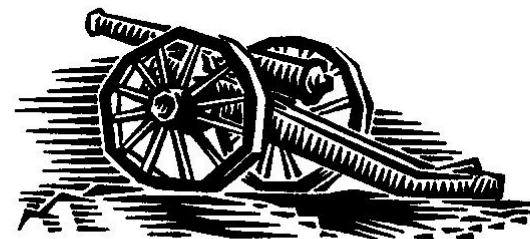
Ο Κροπότκιν πέθανε στις 8 Φεβρουαρίου του 1921. Καθώς το φέρετρό του περνούσε απ' τους δρόμους της Μόσχας, το συνόδευε μια πομπή πέντε χιλιομέτρων. Πάνω στα μαύρα πανό των αναρχικών ήταν γραμμένη με κόκκινα γράμματα η φράση: «*Όπου υπάρχει εξουσία δεν υπάρχει ελευθερία*».

Η ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΑ

«Ένα μέρος όπου οι άνθρωποι ακόμα γελούν...»

Ριζωμένη σε μια μακρά παράδοση επαναστάσεων (που ξεκινούσε από την επανάσταση του 1789 και έφθανε μέχρι τις εργατικές εξεγέρσεις των δεκαετιών του 1830 και 1840), η Παρισινή Κομμούνα του 1871 ήταν η πρώτη μεγάλη αστική εξέγερση της σύγχρονης εποχής. Για τους αναρχικούς ήταν η επιβεβαίωση των απόψεών τους. Όπως έγραψε ο Κροπότκιν: «Μια νέα ιδέα έχει γεννηθεί ... το σημείο εκκίνησης των μελλοντικών επαναστάσεων».

Το 1870 η γαλλική κυβέρνηση υπέστη μια ταπεινωτική ήττα στον γαλλοπρωσικό πόλεμο. Η λαϊκή οργή εναντίον της κυβέρνησης προκάλεσε μια αλυσίδα εξεγέρσεων σε ολόκληρη τη Γαλλία. Καθώς ο πρωσικός στρατός περικύκλωνε το Παρίσι, ο απλός κόσμος έσπευσε να ενταχθεί στα συνοικιακά τάγματα της Εθνοφυλακής, και σύντομα ο αριθμός των εθελοντών έφτασε τις 340.000. Με τον λαό οπλισμένο, η κυβέρνηση εγκατέλειψε την πρωτεύουσα για τις Βερσαλλίες και σύναψε ειρήνη με τους Πρώσους. Ακολουθώντας, η κυβέρνηση έπρεπε να ανακτήσει τον έλεγχο ενός απείθαρχου Παρισιού, και στις 8 Μαρτίου του 1871 έστειλε στρατεύματα για να επανακτήσουν το κανόνι της Εθνοφυλακής. Όμως οι στρατιώτες αρνήθηκαν να πυροβολήσουν το αγριευμένο πλήθος και έστρεψαν τα όπλα τους εναντίον των αξιωματικών τους, πυροβολώντας τον διοικητή τους. Η Κομμούνα ήταν γεγονός.

Η Εθνοφυλακή, επικεφαλής της αυθόρμητης εξέγερσης, κατέσχεσε τα δημόσια κτήρια, τις εκκλησίες και τα σπίτια των πλουσίων και τα παρέδωσε στις πολυάριθμες πολιτικές «λέσχες» και επιτροπές που ξεφύτρω-

ναν. Ο λαός αναμείχθηκε στη διοίκηση της πόλης, αντιπρόσωποι εκλέγονταν με προσωρινή θητεία, υποχρεωμένοι συνεχώς να λογοδοτούν στις συνοικίες τους. Μέχρι τον Μάιο, λειτουργούσαν συνεταιριστικά 43 εργοστάσια και το μουσείο του Λούβρου είχε γίνει εργοστάσιο πυρομαχικών, τη λειτουργία του οποίου είχε αναλάβει ένα εργατικό συμβούλιο. Η Κομμούνια έδωσε προτεραιότητα στην εκπαίδευση –διαφορετικά ένα στα τρία παιδιά θα έμενε αγράμματο– και η Εθνοφυλακή έδιωξε τις καλόγριες και τους ιερείς από τα σχολεία. Μια επιτροπή αποτελούμενη αμιγώς από γυναίκες, μεταξύ των οποίων και η αναρχική Λουίζ Μισέλ, οργάνωσε μαθήματα για γυναίκες και άνοιξε σχολεία θηλέων και βρεφονηπιακούς σταθμούς κοντά στα εργοστάσια.

Μια από τις πιο εντυπωσιακές πλευρές της Παρισινής Κομμούνιας ήταν η καρναβαλική της ατμόσφαιρα. Ήταν ένα “φεστιβάλ των καταπιεσμένων”: η πόλη είχε “όλα τα χαρακτηριστικά μιας πόλης που γιορτάζει. Ο ενθουσιασμός ήταν τόσο έντονος, που οι άνθρωποι κινούνταν σαν μέσα σε όνειρο...”. Το Παρίσι ήταν “ένας τόπος όπου οι άνθρωποι ακόμα γελούν”. Αυτό, όμως, έμελλε να κρατήσει μόνο για 73 ημέρες. Με την πόλη να βρίσκεται υπό συνεχή πολιορκία, τα τρόφιμα λιγότεψαν και οι πολύ υψηλές τιμές οδήγησαν σε μεγάλες στερήσεις. Την 1η του Μάη τα κυβερνητικά στρατεύματα μπήκαν στη λιμοκτονούσα πόλη. Ακολούθησαν επτά ημέρες σφοδρών μαχών πριν διαλυθούν, ένα ένα, όλα τα οδοφράγματα της Κομμούνιας. Ακολούθησε τρομερή σφαγή. Ομάδες στρατιωτών και οπλισμένων μελών της αστικής τάξης τριγύριζαν στους δρόμους, σκοτώνοντας και σακατεύοντας κόσμο κατά βούληση. Το αποτέλεσμα, τελικά, ήταν 30.000 νεκροί κομμουνάροι.

ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

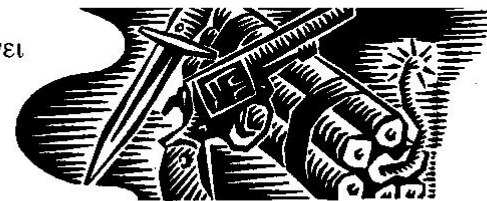

Η ήττα της Κομμούνας άφησε τους Γάλλους εργάτες ανυπεράσπιστους και παρέιχε στην αστική τάξη μια νέα σιγουριά. Η βιομηχανία, που την αποτελούσαν κυρίως μικρά εργαστήρια χειροτεχνών, μετασηματίστηκε ταχύτατα λόγω της ανάπτυξης των εργοστασίων που λειτουργούσαν με αλυσίδες παραγωγής. Οι εργάτες ήταν αδύναμοι. Σκληρά ωράρια, χαμηλοί μισθοί και αυστηρή πειθαρχία σήμαιναν μεγαλύτερη φτώχεια· οποιαδήποτε προσπάθεια να οργανωθεί ένα συνδικάτο σήμαινε απόλυση και λιμοκτονία. Σε απάντηση, οι αναρχικοί ξεκίνησαν μια εκστρατεία βίας. Η εποχή της «Προπαγάνδας δια της πράξης» είχε ξεκινήσει.

“Η αστική τάξη κοιμάται ξένοιαστη και ατάραχη, αλλά η μέρα του τρόμου και του φόβου, των θυελλωδών τρικυμιών, της αιματηρής εκδίκησης πλησιάζει. Το άγριο, εκτυφλωτικό φως των εκρήξεων αρχίζει να φωτίζει τα όνειρά τους, η ιδιοκτησία τρέμει και ραγίζει κάτω από τις εκκωφαντικές εκρήξεις του δυναμίτη, τα πέτρινα παλάτια ανοίγουν δημιουργώντας ένα ρήγμα μέσα απ’ το οποίο θα εισέλθει το κύμα των φτωχών και λιμοκτονούντων. Έρχε η ώρα της εκδίκησης, οι βόμβες έχουν σημάνει την επίθεση – μέσω του Δυναμίτη στην Αναρχία!”

Για 20 χρόνια οι αναρχικοί χτυπούσαν με βόμβα, περίστροφο ή στιλέτο κάθε βασιλιά, πρόεδρο, υπουργό ή στρατιωτικό εντός εμβέλειας.

1878, Αγία Πετρούπολη:
Ο Σεργκέι Κραβοίνσκι σκοτώνει τον διευθυντή της Ρωσικής Μυστικής Αστυνομίας.

1878, Μαδρίτη: Ο **Τζιοβάνι Πασανάντε** αποπειράται να σκοτώσει τον Βασιλιά της Ιταλίας.

1880, Μαδρίτη: Ο **Οτέρο** αποπειράται να πυροβολήσει τον Βασιλιά και τη Βασίλισσα της Ισπανίας.

1884, Γερμανία: Ο **Άουγκουστ Ρέινζντορφ** αποπειράται να ανατινάξει τον Κάιζερ Βίλχελμ.

1886, Παρίσι: Ο **Σαρλ Γκαλό** πετά βιτριόλι στους χρηματιστές, που βρίσκονταν στο χρηματιστήριο, φωνάζοντας: «*Ζήτω η Αναρχία! Θάνατος στην αστική τάξη! Είστε ένα μάτσο ηλίθιοι*».

1891, Βαρκελώνη: Ο **Παουλίνιο Πάγιας** αποπειράται να ανατινάξει τον Ισπανό Στρατηγό Κάμπος.

1891, Βαρκελώνη: Ο **Σαντιάγκο Σαλβαντόρ** πετά μια βόμβα μέσα σ' ένα κατάμεστο θέατρο, σκοτώνοντας 22 ανθρώπους.

1892, Πίτσμπουργκ: Ο **Αλεξάντερ Μπέργμαν** αποπειράται να σκοτώσει τον Χένρι Κλέυ Φρικ, διευθυντή των χαλυβουργείων.

1892, Παρίσι: Ο **Εμίλ Ανρί** τοποθετεί βόμβα στο αστυνομικό τμήμα, σκοτώνοντας 5 ανθρώπους. Τοποθετεί βόμβα σε ένα καφενείο, σκοτώνει έναν. Πυροβολεί 3 αστυνομικούς.

1892, Παρίσι: Ο **Ωγκύς Βαγιάν** ρίχνει βόμβες στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Κατά την εκτέλεσή του φωνάζει: «*Ζήτω η αναρχία! Θα υπάρξει εκδίκηση για τον θάνατό μου*».

1894, Λυών, Ο **Σάντο Κασέριο** σκοτώνει τον Γάλλο πρόεδρο Καρνό, ως εκδίκηση για το θάνατο του Βαγιάν.

1897, Βαρκελώνη: Ο **Μισέλ Αντζιολίγιο** σκοτώνει τον πρωθυπουργό της Ισπανίας Ντελ Κασίγιο.

1898, Γενεύη: Ο **Λουίτζι Λουτσένι** σκοτώνει την Αυτοκράτειρα της Αυστρίας Ελισάβετ.

1898, Παρίσι: Ο **Κλωντ Ετιεβάν** πυροβολεί δυο αστυνομικούς.

1900, Γενεύη: Ο **Γκαετάνο Ντρεσκι** πυροβολεί τον Βασιλιά της Ιταλίας Ουμβέρτο.

1901, Μπάφαλλο: Ο **Λέον Τσολγκότς** δολοφονεί τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, Μακ Κίνλεϋ.

1906, Μαδρίτη: Ο **Ματέο Μοράλ** πετά μια βόμβα στον Βασιλιά και τη Βασίλισσα της Ισπανίας.

ΑΝΑΡΧΟΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ

Οι εργάτες δεν άργησαν να λάβουν το μήνυμα. Προηγουμένως ούτε καν τολμούσαν να μιλήσουν για αυξήσεις μισθών ή συνδικάτα, αλλά η «μυρωδιά του δυναμίτη» τα άλλαξε όλα. Άρχισαν να γίνονται εκτεταμένα σαμποτάζ: επιστάτες που έδειχναν υπερβάλλοντα ζήλο ξυλοκοπήθηκαν· επαύλεις των αφεντικών χτυπήθηκαν με βόμβες. Τα λαϊκά τραγούδια που υμνούσαν τις ενέργειες των αναρχικών και σιγοτραγουδιούνταν στα εργοστάσια ανάγκαζαν τα αφεντικά να το ξανασκεφτούν πριν απολύσουν κάποιον ταραχοποιό. Οι εργάτες ξαναβρήκαν το θάρρος τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αναπτυχθεί ο Αναρχοσυνδικαλισμός, ένα μαζικό κίνημα που στόχευε στην κατάργηση της κυβέρνησης μέσω μιας Πανεθνικής Γενικής Απεργίας.

Ο αρχικός σκοπός των συνδικάτων στη Γαλλία, όπως και οπουδήποτε αλλού, ήταν σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένος στη βελτίωση των μισθών και των συνθηκών εργασίας. Η πιο φανερή πολιτική δραστηριότητα γενικά αφέθηκε στα πολιτικά κόμματα. Αλλά κατά τη δεκαετία του 1890 ο μαχητικός συνδικαλισμός ολοένα και περισσότερο θεωρούνταν ως η κύρια πηγή της επαναστατικής δράσης.

Οι ηγετικές φυσιογνωμίες αυτής της εξέλιξης ήταν ο **Φερνάντ Πελλουτιέ** και ο **Εμίλ Πουζέ**. Όταν το 1895 εκλέχτηκε Γενικός Γραμματέας του Ανεξάρτητου Οργανισμού Απασχόλησης, ο Πελλουτιέ άδραξε την ευκαιρία να υπερνικήσει την άγνοια των εργατών γύρω απ' τα συμφέροντά τους και τη δύναμή τους, μέσω της συστηματική πολιτικής εκπαίδευσης. Ξεκίνησε μεταμορφώνοντας τα Γραφεία Απασχόλησης σε εργατικά πανεπιστήμια: στη συνέχεια σε κέντρα αλληλοβοήθειας και τελικά σε κέντρα προπαγάνδας υπέρ του αναρχισμού. Το 1906 ο Οργανισμός ενώθηκε με τα συνδικάτα και προσέκλυσε η CGT –η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας– η οποία έκοψε κάθε δεσμό με τα πολιτικά κόμματα για χάρη της άμεσης οικονομικής δράσης.

Ακρογωνιαίος λίθος του αναρχοσυνδικαλισμού ήταν η άμεση δράση – σπάσιμο μηχανών, καταναλωτικά μπουϊκοτάζ, εκφο-

βισμός των απεργοσπαστών και άσκηση βίας κατά των αφεντικών και του πλούτου.

Οι αναρχοσυνδικαλιστές πίστευαν ότι αυτού του είδους η δράση, σε συνδυασμό με την αναρχική εκπαίδευση, θα ενδυνάμωνε την αλληλεγγύη μεταξύ των εργατών και ταυτόχρονα θα διεύρυνε το χάσμα μεταξύ εργατών και αφεντικών. Η άμεση δράση θα ενέτεινε την ταξική πάλη και τελικά θα οδηγούσε στη Γενική Απεργία. Με τους εργάτες ενωμένους στα συνδικάτα τους –τα οποία αποτελούσαν πρότυπα της αναρχικής κοινωνίας–, η Γενική Απεργία θα σηματοδοτούσε την ήττα του καπιταλιστικού συστήματος.

Από το 1902 μέχρι το 1914 η CGT κυριάρχησε στον χώρο της εργασίας στη Γαλλία. Οι ιδέες της εξαπλώθηκαν ταχύτατα, και άσκησαν βαθιά επίδραση στην αμερικάνικη IWW και την ισπανική CNT.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

Η αναγέννηση του αναρχισμού στα τέλη του 19ου αιώνα βρήκε υποστήριξη όχι μόνο από πλευράς των βιομηχανικών εργατών αλλά και από την πρωτοπορία των γάλλων καλλιτεχνών – ιδίως ζωγράφων και ποιητών. Η ποίηση των Συμβολιστών φημιζόταν ήδη ως η λογοτεχνία της εξέγερσης. Οι κυριότερες φυσιογνωμίες της – **Αρθούρος Ρεμπώ, Πωλ Βερλαίν, Στέφαν Μαλαρμέ και Σαρλ Μπωντλαίρ** – είχαν δημιουργήσει την ποίησή τους αντιτιθέμενοι στα καθιερωμένα δόγματα της αυστηρής δομής και της επιτηδευμένης, τεχνητής γλώσσας. Οι Συμβολιστές επέμεναν ότι οι ποιητές πρέπει να είναι απολύτως ελεύθεροι να δημιουργούν και να χρησιμοποιούν τις δικές τους φόρμες. Ακόμα πιο σημαντικό, οι κατευθυντήριες αρχές του κάθε ποιητή θα πρέπει να είναι οι μοναδικές, υποκειμενικές εμπειρίες του. Η ποίηση γράφεται και κατανοείται καλύτερα όταν αφήνουμε τη φαντασία να την ερμηνεύσει απολύτως ελεύθερα, όπως εξήγησε ο Συμβολιστής **Στιούαρτ Μέριλ**:

“Αυτό που αποτελεί τη δύναμη της θεωρίας των Συμβολιστών είναι ακριβώς η αναρχία της. Απαιτεί δηλαδή από τους ποιητές να είναι σημαντικοί, δηλαδή εξατομικευμένοι, και να αποκαλύπτουν τον εαυτό τους, τη σκέψη και τη συγκίνηση, με εικόνες όσο το δυνατόν πιο γενικές. Ο Συμβολιστής είναι ο αναρχικός της λογοτεχνίας.”

Ο Μοναδικός και η ιδιοκτησία του, τού Στίβνερ, διαβάστηκε ευρέως στον κύκλο των Συμβολιστών, και συγγραφείς όπως οι **Φελίξ Φενεόν,**

Γουστάβ Καν, Εμίλ Βεργάρν, Μπερνάρ Λαζάρ, Πιέρ Κιγιάρ και Πωλ Άνταμ επιδοκίμαζαν ανοιχτά τον αναρχισμό. Ο τελευταίος μάλιστα, μιλώντας για τον Ραβασόλ, τον αναρχικό δολοφόνο, δήλωσε ότι «ένας άγιος γεννήθηκε ανάμεσά μας».

Η υποστήριξη του αναρχισμού ήταν ακόμα πιο έντονη στους κύκλους των ζωγράφων. Ο κορυφαίος μπρεσιονιστής ζωγράφος **Καμίγ Πισαρό,** έφτιαχνε τακτικά λιθογραφίες για λογαριασμό της εφημερίδας *Η εξέγερση,* και μολονότι συχνά δεν είχε χρήματα, έσωσε την εφημερίδα δύο φορές από πτώχευση, πληρώνοντας όλα τα χρέη της. Βασικές φυσιογνωμίες στο νεοϊμπρεσιονιστικό κίνημα – μεταξύ αυτών ο **Πωλ Σινιάκ, ο Ανρί-Εντμόν Κρος, ο Σαρλ Ανγκράν, ο Τεό βαν Ρύσελμπεργκ και ο Μαξιμιλιάν Λουσσέ** – ήταν επίσης αναρχικοί και συνεργάζονταν τακτικά με τον αναρχικό τύπο. Τα παιδιά του Πισαρό έγιναν καλλιτέχνες και αναρχικοί. Το βιβλίο *Ο Αναρχικός Κίνδυνος,* που εκδόθηκε το 1894, περιείχε 12 εικόνες φιλοτεχνημένες από τους γιους και τα εγγόνια του, Λυσιέν, Ζωρζ, Φελίξ και Ροντό. Το 1901 ο Λυσιέν εικονογράφησε ένα παιδικό βιβλίο του αναρχικού συγγραφέα **Ζαν Γκραβ.** Να πώς περιέγραφε ο συγγραφέας και αναρχικός **Οκτάβ Μιρμπώ** την οικογένεια Πισαρό:

“...στα γεράματά του ήταν περιτριγυρισμένος από εξαιρετους γιους, όλοι καλλιτέχνες, όλοι διαφορετικοί! Ο καθένας ακολουθούσε τη δική του φύση. Ο πατέρας δεν επέβαλε σε κανέναν τις θεωρίες του, τα δόγματά του, τον τρόπο που έβλεπε και αισθανόταν τα πράγματα. Τους άφηνε να αναπτυχθούν σύμφωνα με την αίσθηση της δικής τους οπτικής και της δικής του ατομικής ευφύιας.”

Πισαρό:

“Είναι όμορφο και ευτυχές το ότι αυτά τα παιδιά αγαπούν την τέχνη τόσο πολύ. Η εποχή μας είναι τόσο θλιβερή ώστε δεν μένει παρά η δυνατότητα να αισθανθεί κανείς ότι ζει μέσα σ' ένα όνειρο ομορφιάς.”

Ο αμερικάνικος αναρχισμός μπορεί να χωριστεί σε δύο ρεύματα: υπήρχε ο λεγόμενος «ιθαγενής» ατομικισμός, που απέρριβε από την πουριτανική παράδοση του σεβασμού για την προσωπική ελευθερία και συνείδηση, και ο ριζοσπαστισμός των νέων μεταναστών. Οι άνθρωποι που έφτασαν στην Αμερική στη διάρκεια του δευτέρου μισού του 19ου αιώνα, κυρίως, από τη νότια και ανατολική Ευρώπη, έφεραν μια προλεταριακή συνείδηση που είχε διαμορφωθεί από τις εμπειρίες της καταπίεσης που είχαν βιώσει στις πατρίδες τους. Αλλά στα μέσα του 19ου αιώνα η συνείδηση της αμερικάνικης κοινωνίας αφυπνίστηκε από την αγριότητα και την υποκρισία του συστήματος της δουλείας.

ΟΙ COME-OUTERS

Στην καρδιά του αμερικάνικου κινήματος του 1840 ενάντια στη δουλεία υπήρχε μια ισχυρή ομάδα αναρχικών που ασκούσε μεγάλη επιρροή, γνωστοί ως **Come-outers** ή **Μη οργανωμένοι**.

Οι Come-outers είχαν δύναμη κυρίως γύρω από το Κέιπ Κόντ, όπου αριθμούσαν γύρω στα 300 μέλη, και ανάμεσα στους εργάτες υφαντουργίας του Λυν, στην Μασαχουσέτη. Η αντίθεσή τους στη δουλεία που υπήρχε στο Νότο γρήγορα εξελίχθηκε σε πλήρη άρνηση της εκκλησίας,

της κυβέρνησης και κάθε μορφής «κοινωνικής δουλείας», συμπεριλαμβανομένου του γάμου και της ανισότητας των δύο φύλων. Πολλοί απ' τους "Κέιπ Κόντερες" απαρνούσαν το χρήμα και την ιδιοκτησία, κυκλοφορούσαν γυμνοί το καλοκαίρι και αποζητούσαν μια ζωή «αρμονικής αυτοδιακυβέρνησης»: μια αναρχική κοινωνία, οι νόμοι της οποίας θα 'ταν άγραφοι και θα βασιζόνταν αποκλειστικά στην ηθική επιδοκιμασία της κοινότητας.

Οι αδερφές **Σάρα και Αντζελίνα Γκρόιμκε** κατέφυγαν στους Come-outers, δραπετεύοντας, όπως είπαν, από την «πνευματική φυτεία» της εκκλησίας. Προέτρεπαν τον καθένα να ακολουθήσει τη μη βίαιη αντίσταση ενάντια «σε όλες τις δουλείες», να αρνηθεί να παρακολουθήσει τις εκκλησιαστικές λειτουργίες ή να πληρώσει φόρους.

Η Αντζελίνα, παντρεύτηκε την «αδερφή ψυχή της», τον **Θίοντορ Βέλντ**, χωρίς πατά και δίχως «να δεσμευτούν με λόγους», σε μια τελετή που οργάνωσαν οι φίλοι τους.

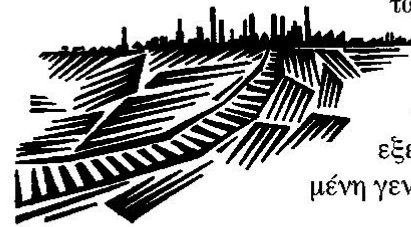
Πολλοί άλλοι θέλησαν να ζήσουν μια ζωή ελεύθερη από τις αλυσίδες της εκκλησίας και του κράτους, σχηματίζοντας κοινότητες αλληλοϋποστήριξης. Ομάδες γυναικών και ανδρών πάσχιζαν να βρουν καινούργιους τρόπους ζωής και σχέσεων βασιζόμενων στην ισότητα και την ατομική ελευθερία. Μερικοί, όπως η **Φράνσις Ράιτ**, αγωνίζονταν για την κατάργηση των διακρίσεων και προπαγάνδιζαν τα δικαιώματα των γυναικών. Άλλοι, μεταξύ των οποίων και ο **Τζοσάια Γουόρεν**, ενδιαφέρονταν περισσότερο να εφαρμόσουν τις οικονομικές θεωρίες του Προυτόν. Η οικονομική αστάθεια και η ολοένα και πιο σκληρή διαμάχη γύρω από το ζήτημα της δουλείας έκαναν εντονότερη την αίσθηση αποξένωσης και απόγνωσης που ένιωθαν αυτοί οι ριζοσπάστες. Είδαν τον Εμφύλιο Πόλεμο της δεκαετίας 1860 με φρίκη. Οι τεράστιοι στρατοί κληρωτών, η μαζική κρατική οργανωμένη βία και το βιομηχανικό σύστημα που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται, αποτελούσαν γι' αυτούς μορφές δουλείας χειρότερες από οποιαδήποτε προηγούμενη.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ 1877

Τη μεγάλη ανάπτυξη της βιομηχανίας ακολούθησε μια άγρια οικονομική ύφεση, στα χρόνια που ακολούθησαν τον αμερικάνικο Εμφύλιο Πόλεμο. Η αυξανόμενη μαχητικότητα των εργατών είχε ως αποκορύφωμα τον πανεθνικό ξεσηκωμό του Ιουλίου του 1877. Οι δραστικές περικοπές μισθών ανάγκασαν τους εργάτες των σιδηροδρόμων της Δυτικής Βιρτζίνια να απεργήσουν. Επενέβη ο στρατός και ξέσπασαν βίαια επεισόδια.

Η απεργία εξαπλώθηκε σε όλο το μήκος του σιδηροδρομικού δικτύου και η σπίθα της εξέγερσης μεταφέρθηκε στους εργάτες και στις στρατιές των ανέργων των πόλεων. Σύντομα, συμμετείχαν 100.000 άτομα σε αυτή την αυθόρμητη, δίχως ηγέτες, απεργία, η οποία στην πόλη του Σαιντ Λούις εξελίχθηκε σε μια συστηματικά οργανωμένη γενική απεργία – την πρώτη στην ιστορία.

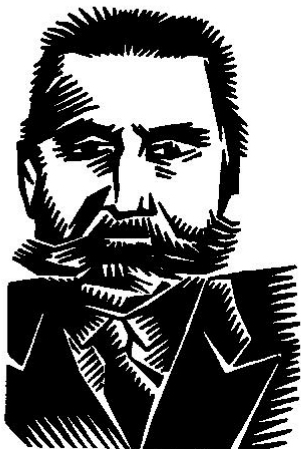

Η ΜΑΥΡΗ ΔΙΕΘΝΗΣ

Η αποτυχία των επαναστάσεων των μέσων του 19ου αιώνα και η καταστολή που ακολούθησε οδήγησε εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους από την ανατολική και νότια Ευρώπη –την καρδιά του αναρχισμού– να μεταναστεύσουν στις ΗΠΑ και να εγκατασταθούν στις μεγάλες πόλεις της Νέας Υόρκης και του Σικάγο. Τον Οκτώβριο του 1881 έγινε στο Σικάγο το Συνέδριο της Μαύρης Διεθνούς, όπου εκπρόσωποι από 14 πόλεις διακήρυξαν ομόφωνα την αντίθεσή τους στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Κατά την άποψή τους, η αναρχική κοινωνία μπορούσε να εγκαθιδρυθεί μόνο με τη χρήση βίας.

ΓΙΟΧΑΝ ΜΟΣΤ

Το 1882 ο Γερμανός **Γιόχαν Μοστ** αποφυλάκιστηκε μετά από δεκαεξάμηνο εγκλεισμό σε φυλακή του Λονδίνου (ήταν η πέμπτη φορά που κλεινόταν στη φυλακή), επειδή είχε επικροτήσει γραπτά τη δολοφονία του Τσάρου Αλέξανδρου. Αμέσως πήγε στις ΗΠΑ, όπου γυρνούσε σε όλη τη χώρα προτρέποντας τους εργάτες να ξεσηκωθούν ενάντια στο κράτος, και εξέδωσε μια μπροσουρά με τίτλο: *Επιστήμη του επαναστατικού πολέμου: Εγχειρίδιο οδηγιών για χρήση και κατασκευή βομβών νιτρογλυκερίνης, δυναμίτη, βαμβακοπυρίτιδας, εκρηκτικού υδράργυρου, βομβών, φυτιλιών, δηλητηρίων, κ.λπ. κ.λπ. :*

“Δίνοντας τον δυναμίτη στα εκατομμύρια των καταπιεσμένων ανά τον κόσμο, η επιστήμη έκανε την καλύτερη δουλειά. Το πολύτιμο υλικό μπορεί να κουβαληθεί μες στην τσέπη χωρίς κίνδυνο, ενώ είναι ένα τρομερό όπλο ενάντια σε οποιαδήποτε στρατιωτική δύναμη, την αστυνομία ή τους μυστικούς αστυνομικούς που θέλουν να καταπνίξουν τις κραυγές των λεηλατημένων σκλάβων για δικαιοσύνη. Δεν είναι κάτι διακοσμητικό, αλλά κάτι πάρα πολύ χρήσιμο. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ενάντια σε πρόσωπα και πράγματα. Καλύτερα να χρησιμοποιείται ενάντια σε πρόσωπα παρά ενάντια σε τούβλα και τοίχους... ένα κιλό δυναμίτη έχει μεγαλύτερη δύναμη από 5 κιλά απατηλών ψήφων – μην το ξεχνάτε.”

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΣΙΚΑΓΟ

Ο Γιόχαν Μοστ οργάνωσε το 1883 στο Πίτσμπουργκ το Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο, όπου συντάχτηκε ένα μανιφέστο:

Πρώτο: Καταστροφή της υπάρχουσας ταξικής δομής, με κάθε μέσο, με ενεργητική, ανυποχώρητη, επαναστατική και διεθνή δράση.

Δεύτερο: Εγκαθίδρυση μιας ελεύθερης κοινωνίας, βασισμένης στη συνεταιριστική οργάνωση της παραγωγής.

Τρίτο: Δωρεάν ανταλλαγή ισότιμων προϊόντων από και μεταξύ των παραγωγικών οργανώσεων, χωρίς εμπόριο και εμπορικό κέρδος.

Τέταρτο: Οργάνωση της εκπαίδευσης σε μια βάση λαϊκή, επιστημονική και ισότητας των δύο φύλων.

Πέμπτο: Ίσα δικαιώματα για όλους, ανεξαρτήτως φύλου ή φυλής.

Έκτο: Ρύθμιση όλων των δημοσίων υποθέσεων με ελεύθερα συμβόλαια που θα βασίζονται σε μια ομοσπονδιακή βάση.

Στο Συνέδριο κυριαρχούσαν οι αναρχικοί του Σικάγο, οι οποίοι είχαν μια παράδοση ένοπλης αντίστασης (το 1877 οπλισμένες ομάδες εργατών, όπως οι Μποέμ Ελεύθεροι Σκοπευτές, είχαν παρελάσει δημοσίως). Το μίγμα συνδικαλισμού και ρωμαλέου αναρχισμού που στόχευε σε μια συλλογική, «χωρίς κυβέρνηση» κοινωνία – η “Ιδέα του Σικάγο” – ήταν η κινητήρια δύναμη των είκοσι δύο σωματείων που ενώθηκαν την επόμενη χρονιά και σχημάτισαν την Κεντρική Εργατική Ένωση. Αποφάσισαν: “Να απευθύνουν επιτακτική έκκληση στην τάξη των μισθωτών να οπλιστεί προκειμένου να μπορέσει να προβάλει ενάντια στους εκμεταλλευτές της ένα επιχείρημα, που από μόνο του θα ήταν αποτελεσματικό – τη βία.”

